

Душан Опачић
Маријан Кубик

**ПОЧЕТАК ПОБЕДЕ
НАД ФАШИЗМОМ**

ПРЕСИНГ, 2024.

Душан Опачић, Маријан Кубик
ПОЧЕТАК ПОБЕДЕ НАД ФАШИЗМОМ

Издавач

Друштво за афирмацију културе – Пресинг
Младеновац

Контакт

presing.org
konkursiregiona.net
kr.presing@gmail.com

Уредник

Предраг Милојевић

На корицама

Војник Црвене армије истиче
совјетску заставу на Рајстагу

Штампа

Пресинг издаваштво, Младеновац
Стр. 92 / 20 cm / Тираж 1000

Година издања

2024.

ISBN 978-86-6341-937-7

Душан Опачић
Маријан Кубик

ПОЧЕТАК ПОБЕДЕ
НАД ФАШИЗМОМ

ПРЕСИНГ, 2024.

Copyright © 2024. Душан Опачић и Маријан Кубик

НЕКОМЕРЦИЈАЛНО ИЗДАЊЕ

ПРЕДГОВОР

Догађаји везани за предвечерје Другог светског рата деценијама буде радозналост истраживача. Многи догађаји још увек носе магловита наслуђивања и недоречене истине тог доба. Али, без објективног, истраживачког и холистичког приступа, тумачење догађаја везаних за период уочи, али и сам ток Другог светског рата, јесте беспредметно и најчешће склоно политизацији.

Године које су претходиле Другом светском рату биле су преломне у политичком животу Европе и света. Велика економска криза, долазак нациста на власт у Немачкој, јачање агресивног јапанског милитаризма и освајање Кине, италијанска окупација Етиопије итд, били су догађаји који су јасно указивали да свет тоне у ново крвопролиће. Извесни политички кругови на Западу видели су у разарачкој снази фашизма потенцијално оруђе своје политике, па су своје снаге усмериле да нарастајуће агресивне, реваншистичке и империјалистичке потенцијале окрену ка Истоку, ка Совјетском Савезу. Али, попут бу меранга, фашизам се убрзо окренуо и против оних земаља у којима је та тежња била рођена. Готово осам деценија нас дели од дана када су совјетски народ и остали слободољубиви народи света извојевали војну победу над хитлеровским фашизмом у Другом светском рату. Фашизам је 1945. године поражен војно, али његови узроци који

су диктирали и диктирају и данас његово јачање и даље су сцени, што се не сме занемарити.

Велика победа над фашизмом један је од главних догађаја XX века. Совјетски народ одбранио је слободу и независност прве у свету социјалистичке државе и спасао народе Европе и света од фашистичког ропства. Биланс Другог светског рата најдубље је утицао на читав ток историје човечанства. Несумњиво да се немачком нацизму на путу светске доминације као главна препрека испречио Совјетски савез, који је поднео и изнео главни терет борбе против заједничког непријатеља човечанства. Довољно је рећи да је, од 8,5 милиона припадника Вермахта, Хитлер на Источни фронт према СССР-у бацио 5,5 милиона својих војника. Управо су се на совјетском тлу одиграле одлучујуће битке. Пораз фашистичких трупа код Москве, Лењинграда, Стаљинграда, Курска, на обалама Дњепра, у Белорусији, Украјини и Прибалтику, на обалама Висле и Одре, и најзад битка за Берлин, биле су мукотрпне етапе великог пута који се завршио пропашћу фашистичког Рајха. Како се све више временски удаљавамо од времена успона нацизма у Европи и најкрвавијег рушилачког рата у историји човечанства, тако све више трају покушаји да се минимализује победа Совјетског савеза над фашизмом. Све чешће се СССР-у на терет ставља одговорност за почетак Другог светског рата, а између Хитлера и Стаљина ставља се знак једнакости. Што даље у историју одлази Други светски рат, све се упорније манипулише свешћу, историјским чињеницама, људима и догађајима, како би се као једини прави победник

представио Запад и у ту сврху искована је формулација „демократске државе ослободиле су Европу од нацизма”. Циљ је јасан – демонизовати СССР и отети победу херојској Црвеној армији и храбром совјетском народу победнику.

Ови редови су мали и скроман допринос истини о догађајима који су довели до Другог светског рата и данима који су променили светску историју.

Аутори, јануар 2024. године

ВЕРСАЈСКИ МИР – УВОД У НОВИ РАТ

Ако у свету нема изолованих појава, ако су све појаве међусобно повезане и једна другу условљавају, онда је јасно да сваки друштвени поредак и сваки друштвени покрет у историји треба процењивати не са гледишта „вечне правде“ или неке друге унапред створене идеје, него са гледишта оних услова који су родили тај поредак и тај друштвени покрет.

Историја СКП(б)

Версајским миром Немачка је после пораза у Првом светском рату била стављена под строгу међународну контролу. Кажњена је територијално, економски и војно. Морала је да преда 13% предратних територија. У складу са овим уговором Немачка је морала признати да је искључиви кривац за Први светски рат, пристати да се Алзас и Лорена врате Француској, да се у северном Шлезвигу спроведе плебисцит, да се неки погранични градови врате Белгији, да се над подручјем Сара успостави 15-годишња управа Лиге народа и након тога спроведе плебисцит о њеној коначној припадности Немачкој или Француској. Немачка је морала признати припајање пољских подручја новоствореној држави Пољској и признати јој преко коридора излаз на Балтичко море према луци Гдањск. Немачке колоније и немачка имовина у тим

колонијама припали су највећим делом Великој Британији, затим Француској, Јапану, Белгији, Португалији, Јужноафричкој Унији и Аустралији. Немачка је од почетка 1929. године морала платити ратне одштете у износу од 5 милијарди долара, а остало, што је требало накнадно утврдити, исплатити у наредних 30 година. Осим тога, због штета које је нанела подморничким ратом, Немачка је морала испоручити победничким државама готово сву своју трговачку морнарицу и за те државе сваке године производити утврђени број нових бродова. Није смела увозити ни извозити оружје, није смела имати подморнице, могла је имати само 104.000 војника у копненим и 15.000 војника у морнаричким постројењима. Уз све то Немачка је морала признати новонастале државе у Европи и обавезати се да неће припојити Аустрију.

Готово све политичке снаге у Немачкој осудиле су Версајски споразум као неправедан, називајући га „срамотом из Версаја“. Мировни споразум носио је у себи клицу новог рата, новог светског покоља. Тога су биле свесне и силе победнице којима је била јасно да једном поражена Немачка неће остати вечно на политичким, војним и економским маргинама света. „Немачкој можете одузети све, свести јој наоружање тек на полицијске снаге, а морнарицу на ниво петоразредне силе“, писао је британски премијер Дејвид Лојд Џорџ 1919. године, и додаје: „али ако сматра да је мир из 1919. за њу неправедан наћи ће средства да изнуди накнаду од својих освајача“.

Версајски мир требало је да учини крај рату, а он га је претворио у сталну опасност која лебди над читавим човечанством. Уместо да обезбеди „вечити мир“ иста генерација која је створила овај мировни споразум, само двадесетак година касније поново стајала у пламену рата који је био још разорнији и још страшнији, са још више злочина и жртава.

За Версајски мир важило је оно што је Карл Маркс говорио о Франкфуртском миру – „То је најсигурнији начин за претварање рата у европску институцију. То је најпоузданији начин за претварање будућег мира у обично примирје“.

ЕКОНОМСКА КРИЗА И УСПОН НАЦИЗМА

Економска криза која је погодила Немачку тридесетих година прошлог века и дубоки осећај пораза који је био наметнут Версајским миром били су плодно тле за настанак и успон нацизма.

У раздобљу после Версаја, кроз такозвани Дозов репарациони план за Немачку, британски и амерички капитал продро је у немачку тешку индустрију. Циљ је био да се немачка привреда веже за америчке и британске монополе. Први озбиљни резултати брзо су се испољили захваљујући снабдевању немачке индустрије, а извоз је досегао ниво из 1913. године.

Нико не зна тачан износ новца уложеног у обнову Немачке. Разне процене говоре о приближно 28–30 милијарди долара до 1930. године¹. Занимљиво је да укупне ратне репарације Немачке за исто раздобље износе нешто више од 10 милијарди марака. И такве прилике су настале управо онда када су Немачку почели да сматрају потенцијалним кандидатом за ново сатирање Русије. У Немачку привреду су упумпавали знатно више средстава него што су узимали. Наравно, таква сразмера доприносила је обнови индустријске производње у Немачкој, која је већ 1927. достигла предратну. Упумпавање средстава

¹ Г. Ђакомо Препарата, Хитлер Инц. Како су Британија и САД стварали Трећи рајх, Москва, 2007, стр. 251.

вршено је у складу са два плана: Јунговим и Давесовим. Њихово деловање приведено је крају 1932. године, а Немачка је фактички ослобођена плаћања репарација, премда је исплатила тек незнатан део.

Буџетски трошкови за наоружање порасли су од 1933. до 1939. године готово десет пута (са 1,9 милијарди марака на 18,41 милијарди марака). Пораст удела у буџету је ништа мање упечатљив: са 24 на 58 одсто². Ради поређења, главна светска „опасност“ која је тобоже намеравала да освоји читав свет, комунистички СССР, трошио је 1934. године на војне потребе девет одсто свог буџета, Француска – 8,1, Јапан – осам, Енглеска (која је, као и увек, намеравала да ратује туђим рукама) – 3 одсто.

У новонасталим политичким приликама, свака страна покушала је извући максимум за себе. У високим политичким и економским круговима САД и Велике Британије дуго је владало уверење да ће Трећи рајх своје оружје окренути на Исток ка СССР-у и на колена бацити „страшно легло бољшевичке завере“. Сарадња са Трећим рајхом, осим политичких интереса, доносила је и значајан профит бројним, пре свега америчким компанијама. Могућност немачког рата против Совјетског Савеза отварала је могућност поделе совјетских природних богатстава и пространстава која су се преко ноћи, захваљујући Октобарској револуцији, нашла ван додира капиталистичких западних кругова.

² Како је кован немачки мач, Москва, Јауза, 2007, стр. 13.

Међу првим помагачима Хитлера нашао се амерички милионер индустријалац Хенри Форд. Осим финансијских погодности, Форд је имао и „духовни утицај“ на нацистички покрет својом књигом „Међународни Јеврејин“. Форд је тврдио да су Јевреји лукави и подмукли упропаститељи, а да је обдарена и вешта англосаксонска раса „предодређена да влада светом“. Сам Хитлер је изјавио да Форда доживљава као „вођу фашистичког покрета који расте у Америци“, а 1938. године га је одликовао Великим крстом немачког орла највишег реда. Алфред Розенберг, нацистички политичар и истакнути теоретичар расе, један од првих чланова Нацистичке странке, потоњи министар окупираних источних територија, почетком тридесетих година XX века у Енглеској се састајао са Џофријем Досоном, издавачем и најутицајнијим човеком часописа „Тајмс“. Убрзо је „Тајмс“ јавно хвалио Хитлера. Тако је 3. фебруара 1933. године, ова угледна енглеска новина писала: „Нико не сумња у искреност хер Хитлера. Већ то што га скоро 12 милиона Немаца слепо следи говори много о његовом личном магнетизму.“ Розенберг је ступио и у везу са Монтагју Норманом, који је 21 годину био на челу Енглеске банке – најдуже у њеној дотадашњој историји. Чим је Хитлер дошао на власт 1933. године, Норман је нацистичком режиму почео да даје зајмове. Лондонска Шредер банка такође је помагала Хитлера. Виконт Ротермер, власник „Дејли мејла“, ковао је нове немачке властодршце у звезде. Дубоко антикомунистички настројен, новчано је свесрдно помагао „Британски савез фашиста“ и величао њиховог вођу сер Освалда Мозлија.

Двомилионски „Дејли мејл“, 10. јула 1933. године писао је да ће се „мања дела појединих нациста утопити у великој добробити коју нови режим доноси Немачкој“. Британски краљ Едвард VIII, после абдикације војводе од Виндзора, такође је био Хитлеров симпатизер. Сер Хенри Ченон је у свом дневнику записао: „И он иде путем диктатора, настројен је пронемачки, против Русије је и против сувише лабаве демократије. Не бих се чудило да он намерава да постане умерени диктатор.“ То је био кључни разлог за његову изнуђену абдикацију, а брак са грађанком Симпсон само повод. Хитлер је то добро знао. У јесен 1937. у Лајпцигу, бивши краљ је рекао да је оно што је видео у Немачкој чудо које је немогуће схватити осим кад се појми да је иза тога „један човек и једна воља – Адолф Хитлер“. Сер Хенри Детердинг, моћник из нафташког лоббија, састао се у мају 1933. године са Розенбергом у Лондону. Био је на челу Ројал Дач-Шел компаније и имао удео у многим нафтним подухватима – од Румуније до Ирака и Ирана. Детердингови економски интереси у Русији били су, доласком большевика, угрожени, па је и он био спреман да финансира нацисте, који су му обећали помоћ у враћању монопола на нафтна поља у Русији.

Вол Стрит је двадесетих година XX века, са добром зарадом за себе, подстакао стварање банкарског комитета чији је челник био амерички банкар Чарлс Доз. Да би Немачка платила ратну одштету, били су расписани међународни зајмови. Немачка је од 1924. до 1931. платила 36 милијарди марака одштете, а добила је зајмове у вредности од 33 милијарде марака. Вол Стрит је уложио паре у

„ИГ Фарбен“ (хемијска индустрија) и „Ферајгните Шталверке“ (индустрија челика), које су биле главни произвођачи Хитлерових ратних потрепштина. Ентони Сатон, у свом класичном делу „Вол Стрит и успон Хитлера“, каже да је немачка ратна индустрија настала „на основу америчких зајмова и, у извесном смислу, америчке технологије“. „Стандард Оил“ дао је Немачкој технологију за добијање синтетичке нафте из угља. Пол Варбург, из „Америкен И. Г.“, са својим компањонима, дао је за „ИГ Фарбен“ 400 хиљада долара, „Денерал Електрик“ приложио је 60 хиљада долара итд.

Амерички амбасадор у Немачкој, Виљем Дод, записао је у своје дневнике много занимљивих појединости тог доба. Ентони Сатон каже: „Ми из дневника Виљема Дода знамо да је у току 1933. године, низ банкара и индустријалаца са Вол Стрита прошао кроз амбасаду САД у Берлину, изражавајући своје дивљење Адолфу Хитлеру – нестрпљиви да пронађу начине за вођење пословних активности са новим тоталитарним режимом. /.../ Ајви Ли, Рокфелеров агент за односе са јавношћу, се, према Доду, „истовремено показао као капиталиста и као бранилац фашизма“.

Велика Британија је пред рат била и значајан војни партнер нацистичкој Немачкој. Најмасовнији и најпознатији немачки ловац Другог светског рата био је Месершмит Бф109. Израда његових прототипа почела је тек крајем 1934. године, а огледни узорак „месера“ извео је први лет 28. маја 1935. године. Овај борбени авион имао

је у почетку енглески мотор Ролс-Ројс Кестрел. У време када немачки мотори исте врсте још нису били готови, британски „другови“ помагали су авијацију Немачке. Велика Британија је у то време била главни светски извозник оружја и војних материјала. И није само један огледни узорак имао британски мотор. Сви серијски ме-сершмитови у почетку су имали те моторе, све док немачка индустрија није произвела довољан број сопствених: „Од 28 врста немачких војних авиона 1935. године, њих 11 имало је енглеске и америчке моторе, које су испоручивале фирме Ролс-Ројс, Армстронг-Сидли, Прет-Витни и др.“³

³ [Овсјаниј И. Д, Тајна у којој се рат рађао, Москва, Политиздат, 1971, стр. 44].

ПОЛИТИКА ПОПУШТАЊА

Британски премијер Болдвин повукао се 28. маја 1937. године из политичког живота, а на његово место дошао је Невил Чемберлен. Циљ његове спољне политике био је „стишавање фашистичких диктатора“ и остварење „западне безбедности“ окретањем фашистичке агресивне силе према СССР-у. Сам Черчил је у својим мемоарима истицао да се Чемберлен „инспирисао надом да стиша и реформише Хитлера, а онда да га у потпуности смири“.

За разлику од односа према СССР-у, већ у првој години власти Хитлера 1933. године, Велика Британија, Француска, Италија и Немачка потписале су у Риму „Пакт споразума и сарадње“.

У разговорима који су вођени 19. новембра 1937. године између Адолфа Хитлера и британског министра иностраних послова лорда Халифакса, наглашено је да су „Лорд Халифакс и други чланови енглеске владе уверени да је фирер постигао много не само у Немачкој, него да је, уништењем комунизма у својој земљи, овоме препречио пут у Западну Европу и зато се Немачка с правом може сматрати бедемом Запада против бољшевизма“.

Било је јасно, као што је Стаљин говорио: „Када се буржоаске дипломате припремају за рат, почињу викати врло гласно о „миру“ и „пријатељским односима“. Када министар спољних послова почне елоквентно говорити у

корист „мировне конференције“, можете бити сигурни да је његова Влада већ издала уговоре за производњу нових крстарица и авиона. Речи дипломате морају противречити његовим делима – иначе, какав је то он дипломата? Речи су једна ствар – дела нешто сасвим другачије. Фине речи су маска за прикривање сумњивих дела“.

Политика помирљивости према Немачкој достигла је врхунац потписивањем Минхенског споразума између Велике Британије и Француске са једне стране и Немачке са друге. Тим споразумом СССР је остао без савезника. Чешки Судети су постали део нацистичке Немачке, а Хитлеру је био отворен пут на Исток. Невил Чемберлен, по повратку у В. Британију, махао је споразумом са Хитлером тврдећи да је то гаранција мира. „Минхенски споразум, писао је Валтер Дуранти у својој књизи „Кремљ и народ“, био је за Совјетски Савез увреда какву он није претрпео од Брест-Литовска“.

Фебруара 1939. године, Велика Британија и Француска признале су фашистичку диктатуру успостављену у Шпанији под палицом генерала Франка. Већ у марту, Чехословачка је престала да постоји, а Хитлеру је припала војна индустрија три пута већа од ратне индустрије Италије. Литванија је предала Немачкој своју луку Мемел (Клајпеда), а у априлу Мусолини је окупирао Албанију. Ситуација је постајала све драматичнија.

На Западу све се више говорило о политици немешања, за коју је Стаљин рекао: „Политика немешања би

се могла окарактерисати на следећи начин: Нека се свака земља брани од агресора како хоће и како може, ми се држимо по страни, ми ћемо трговати са агресорима и њиховим жртвама“.

Са говорнице XVIII конгреса СКП(б) марта 1939. године, Стаљин је упозоравао да је необјављени рат који силе Осовине воде у Европи и Азији под маском анти-Коминтерна пакта, усмерен не само против СССР-а већ и у интересу Велике Британије, Француске и САД. „Реакционарни политичари западних демократија, нарочито Енглеске и Француске, одрекли су се политике колективне безбедности. Уместо тога, они још сањају о антисовјетској коалицији, маскираној дипломатским терминима: „помирљивост“ и „немешање“. Може се помислити да су области Чехословачке дате Немцима као цена за коју су се обавезали да отпочну рат против Совјетског Савеза, а сада Немци одбијају да плате меницу. Велика и опасна политичка игра, коју су отпочеле присталице политике немешања, може се завршити озбиљним фијаском по њих“.

Винстон Черчил је 27. марта 1939. године изјавио: „Ако Влада Његовог височанства – пошто је занемарила припрему наше одбране, и поред свег њеног значаја препустила Чехословачку судбини и нас обавезала да устанемо у одбрану Пољске и Румуније – сада одбацује помоћ Русије која нам је неопходна, и самим тим нас води смртоносним путем ка једном од најсмртоноснијих ратова, онда та Влада не заслужује онај великодушни став који су

према њој показивали њени земљаци“. У јулу исте године, Дејвид Лојд Џорџ, бивши британски премијер и учесник мировне конференције у Версају, упозоравао је: „Господин Чемберлен је водио преговоре непосредно са Хитлером. Он је ишао у Немачку да се види с њим. Он и лорд Халифакс путовали су такође у Рим. Они су били у Риму, пили у здравље Мусолинија и упућивали му комплименте. А кога су они послали у Русију? Они нису нашли чак ни најскромнијег члана кабинета за ту сврху; они су једноставно послали чиновника Министарства спољних послова. То је увреда. Они немају осећај за меру, они нису свесни озбиљности садашње ситуације, када се свет налази на рубу бескрајног понора“.

Током лета 1939.године, СССР је покушао да изнуди продужетак преговора са Великом Британијом и постизање споразума између две земље у циљу заједничких акција у одбрани од надлазеће фашистичке агресије. У јуну, СССР предлаже споразум Великој Британији и Француској о „узајамној помоћи против агресије“, који је предвиђао „указивање једних другима неодложне, свестране, ефективне помоћи, ако једна од тих држава буде увучена у ратна дејства“. Британска мисија, пристигла паробродом који је прелазио 13 чворова на сат, што је било најспорије превозно средство у том тренутку, била је без икаквих стварних овлашћења. Дипломатска игра завршила се крахом преговора и пропуштена је последња прилика да се свет спасе разарања и људских жртава.

Оцењујући преговоре са СССР-ом, лорд Девис, наступајући у Горњем дому, изјавио је: „Руској влади је одлично познато да извесне личности у нашој земљи још гаје наду да немачки орлови неће полетети на запад него на исток, како се то очигледно предвиђало у време када је Хитлер писао „Мајн кампф“. Понекад сумњам да ли кабинет чак и сада има озбиљне намере или су ти преговори само привидно попуштање јавном мњењу“. У том тренутку, 87% британског становништва подржавало је идеју британско-совјетског савеза против Хитлера.

Хари Хопкинс, близак сарадник америчког председника Рузвелта и један од твораца политике „Њу дила“, у свом писму од 18. јула 1941. године, писао је: „Сви моји разговори и запажања, почев од 1936. године, дозвољавају ми да тврдим да, осим председника САД, ниједна Влада није видела јасније од совјетске Владе опасност која је претила миру од стране Хитлера, као и потребу колективне безбедности и савеза. Совјетска Влада је била спремна да се бори за Чехословачку. Она је још пре Минхена анулирала пакт о ненападању с Пољском да би, у случају потребе, отворила својим трупама пут кроз пољску територију и притекла у помоћ Чехословачкој, те тако испунила своје обавезе из уговора. Чак је и после Минхена, у пролеће 1939. године, совјетска Влада пристала да склопи савез са Енглеском и Француском у случају да Немачка нападне Пољску и Румунију, али је захтевала да се сазове међународна конференција неагресивних држава да би се објективно и реално одредиле могућности сваке од њих, и да се Хитлер обавести о организовању

јединственог отпора. Овај предлог је Чемберлен одбацио јер су се Пољска и Румунија противиле учешћу Русије. У пролеће 1939. године, Совјети су покушавали да постигну јасан и одређен споразум који би предвиђао јединство акције и координацију војних планова, усмерених на то да се заустави Хитлер. Енглеска је одбила да Русији, у погледу прибалтичких држава, пружи оне исте гаранције за заштиту њихове неутралности које је Русије дала Француској и Енглеској за случај напада на Белгију или Холандију. Совјети су се коначно и потпуно основано уверили да није могућ директан, ефективан и практично остварљив споразум са Француском и Енглеском. Остало им је само једно: да закључе пакт о ненападању са Хитлером“.

СПОРАЗУМ НЕМАЧКА – СССР

Совјетски Савез био је дефинитивно изолован и препуштен себи пред налетом претећег рата са Немачком, која се ослањала на пасивну подршку европских влада опијених Минхенским споразумом. Две деценије после Брест-Литовска, антисовјетски европски политичари по други пут су принудили СССР да против своје воље, у циљу самоодбране, закључи споразум са Немачком.

Свестан опасности која се надвија над земљом Црвеног октобра, вођа Совјетског савеза, Јосиф Висарионович Стаљин, понудио је у једном говору, индиректно, немачким водећим политичким круговима нормализацију међусобних односа.

Наравно, самом Стаљину и совјетском руководству намере Хитлера и његова мржња према СССР-у нису биле непознате. „Ако говоримо о земљишту у данашњој Европи, на уму нам могу бити само Русија и њене вазалне пограничне државе. Вековима је Русија црпела храну из германског језгра својих горњих водећих слојева. Данас се то језгро може сматрати скоро потпуно искорењеним и затртим. Заменио га је Јеврејин. Он сам по себи није елемент организације него продукт распада. Дивовско царство на истоку зрело је за пропаст. А свршетак јеврејске владавине у Русији биће уједно свршетак Русије као државе“ – то је Хитлеров цитат из његове књиге „Моја борба“ објављене средином двадесетих година.

Неприкривено је исказана жеља за уништењем Русије и њеног политичког совјетског система како би се источне европске територије припојиле немачком Рајху. Наравно да су такви ставови изазивали оправдану језу и страх међу совјетским вођством али и широком популацијом.

На Конгресу Совјета у јануару 1935.године, председник Владе СССР-а Вјачеслав Молотов упозорио је делегате да је Хитлер јавно изнео намеру територијалног освајања на истоку. Када је почетком 1937.године Џозеф Дејвидс дошао у Москву како би преузео позицију амбасадора Сједињених Држава, открио је да се сви разговори врте око могуће немачке агресије. Максим Литвинов, совјетски комесар (министар) иностраних послова, објаснио му је како Хитлера води похлепа за освајањем и доминацијом у Европи.

Споразум о ненападању између СССР-а и Немачке потписан је 23.августа 1939. године.

Пакт Молотов-Рибентроп садржавао је седам тачака који су објављени у Правди следећи дан. Обе стране су се обавезале да ће се суздржати од агресивних потеза једне према другој или према суседним државама. Ако било која страна буде нападнута од неке треће стране, друга страна јој се неће придружити. Обе Владе ће консултовати једна другу по питањима од заједничког интереса. Ниједна неће учествовати у савезништву против друге стране. У случају неслагања или конфликта између две државе, проблеми ће се решити искључиво на миран

начин или путем арбитраже. Пакт ће бити на снази десет година, и ако га ниједна страна не поништи годину дана пре истека аутоматски ће се продужити на још пет година.

Стаљин је себи осигурао мир, време које му је било потребно да земљу припреми за рат. Убрзо након потписивања Пакта, Стаљин је рекао Никити Хрушчову: „Знам шта Хитлер смера. Он мисли да ме је насамарио. Заправо сам ја насамарио њега“. Ипак, овај споразум није трајније отклонио ратну опасност над СССР-ом.

СССР није био савезник Немачке већ њен значајан трговински партнер. При томе, СССР је трговао и са Енглеском и Француском. Копнена трговина са СССР омогућавала је Немачкој да избегне гушење британском блокадом. Немци су преко територије СССР могли да превозе важну робу за своју привреду, купујући је по читавом свету. Амерички историчар Ричард Росер сматрао је да је СССР био принуђен да потпише уговор са Немачком, јер су преговори са Француском и Великом Британијом претрпели крах због одбијања западних држава да се заједничком акцијом заустави фашистичка агресија.

Совјетски маршал Жуков у својим успоменама је навео: „Што се тиче оцене Пакта о ненападању, склопљеног са Немачком 1939. године, у тренутку када је наша земља могла бити нападнута са две стране – од Немачке и Јапана – нема никаквих основа за тврдњу да се Стаљин уздао у њега. Централни комитет СКП(б) и совјетска влада полазили су од тога да Пакт не спасава Совјетски савез од

опасности фашистичке агресије, али да пружа могућност да се добије у времену, у интересу учвршћивања наше одбране, и да је могао да послужи као препрека стварању јединственог антисовјетског фронта. У сваком случају, нисам имао прилике да чујем од Ј.В. Стаљина умирујуће судове у вези са Пактом о ненападању.⁴ Едвард Кардељ је тврдио у предговору за друго издање књиге „Развој словеначког националног питања“, 1960.године: „Западне велике силе су се тада (мисли се на 30-те године прошлог века – прим. аутора) још надале да ће им успети да оријентишу Хитлера на исток, против Совјетског савеза. При томе су имале двојаки циљ: добити у времену и ослабити како Хитлерову Немачку тако и Совјетски Савез, да би се у одређеном стадијуму сукоба могле појавити као арбитар који ће својом снагом одлучити исход рата. Хитлер је ову опасност, разуме се, видео и зато се доцније одлучио на привремени споразум са Совјетским Савезом као најопаснијим противником, да би за неко време обезбедио залеђе на истоку док не ликвидира западног „арбитра“. Привидни брзи успеси у западној Европи, осећај сигурности на копну а слабост на мору, страх од Совјетског Савеза, страх од све већег војног потенцијала Америке и други фактори проузроковали су да је Хитлер јурнуо на Совјетски Савез још пре него што је постигао први циљ, и тиме створио себи два фронта. Кад је Стаљин искористио антисовјетску политику западних сила у корист Совјетског Савеза, закључио немачко-совјетски споразум

⁴ Г.К.Жуков: Успомене и размишљања, Култура, Београд, 1969, стр. 272

и тако преко ноћи окренуо тумбе читаву стратегију Запада“. Мађарски филозоф Ђерђ Лукач оценио је да „сам савез има искључиво политичко-тактички карактер и као такав се може различито оцењивати. Лично сматрам да је он тада био исправан тактичко-политички потез“.

Совјетски дипломата Иван Мајски, говорећи у својим мемоарима о пакту Немачка-СССР, изнео је: „Какве су биле последице пакта који је Совјетски Савез склопио са Немачком. Отпала је опасност од стварања јединственог капиталистичког фронта против Совјетског Савеза; совјетска држава је добила на времену, које јој је било неопходно за припремање земље за предстојећу одбрану. Склапање пакта са Немачком могло је бити (и заиста је било искоришћено) за надувавање антисовјетске хистерије у „демократским земљама“. У њима су се нашли људи који, иако нису били непријатељски расположени према Совјетском Савезу, нису били у стању да правилно схвате његове акције и зато су извлачили погрешне закључке у погледу наше политике. Међутим, пошто је пажљиво одмерила све разлоге за и против, совјетска влада је сматрала за опортуно да потпише споразум са Немачком, јер тај споразум је био наметнут совјетској влади глумом и злочиначком политиком Чемберлена и Даладијеа“.

Сам Черчил у својим мемоарима пише: „Нема сумње, чак у светлости историјске перспективе, да су Британија и Француска биле дужне да прихвате руске предлоге. Међутим, Чемберлен и Министарство иностраних послова

као да су били омађијани загонетком Сфинге. Када догађаји јуре таквом брзином и као силовита бујица, као што је то било у оно време, најправилније је доследно чинити корак по корак. Савез Британије, Француске и Русије изазвао би 1939. године крајње дубоку узнемиреност у срцу Немачке и нико не може доказати да рат тада не би могао бити осујећен. Следећи корак би могао бити предузет уз ослонац на надмоћност савезника. Дипломатија би повратила иницијативу. Хитлер не би могао себи дозволити да се упетља у рат на два фронта; он лично је увек жестоко осуђивао рат на два фронта. Штета што Хитлер није био постављен у тако тежак положај. Да је мистер Чемберлен у одговору на руски предлог рекао: „Пристајем, удружимо се сви троје и дајте да сломимо Хитлеру врат”, или да је изговорио било које друге речи истоветног смисла, британски парламент би то одобрио, и историја би могла да поприми другачији ток. Уместо тога, после руског предлога уследило је дуго ћутање”. Черчил је уједно приметио: „Поставља се питање коме је био одвратнији, Хитлеру или Стаљину. Обојица су били свесни да је овај пакт могао бити само привремено решење. Антагонизам до сржи владао је између ове две империје и ова два система. Стаљин је морао осетити да ће Хитлер бити мање смртоносан непријатељ за Русију после једногодишњег рата са западним силама. Хитлер се држао свог метода „једног по једног“. Чињеница да је овакав споразум могао бити склопљен означава врхунац неуспеха британско-француске иностране политике и дипломатије у току низа година. У корист Совјета мора се рећи то да је

њих прека нужда гонила да држе војне положаје немачких армија што даље могуће на западу, како би себи дали више времена да прикупе своје снаге из свих крајева своје огромне империје. Морали су имати под својом окупацијом балтичке земље и један велики део Пољске , силом или милом, пре него што буду нападнути. Мада је њихова политика била безобзирна , исто је толико у том тренутку била у великом степену реалистична.“

Дефинитивно, споразум о ненападању СССР са Немачком сасвим је побркао карте Великој Британији која је намеравала да нахушка Хитлера на СССР, али није трајније заштитило земљу совјета од страха рата.

УЛАЗАК СССР-а У БАЛТИЧКЕ ЗЕМЉЕ

Велика Британија и САД су са разумевањем гледале на совјетски улазак у балтичке земље – Естонију, Летонију и Литванију 1940. године, стоји у архивама које су тек недавно угледале светлост дана. Наиме, према доступним подацима, Велика Британија и САД су акцију уласка СССР у балтичке земље сматрали „непријатном али неопходном акцијом“ у циљу супротстављања агресивној политици нацистичке Немачке.

„Уклањање пронемачких режима у балтичким земљама и увођење совјетских трупа у регион, у војно-политичкој ситуацији у којој се постављало питање и самог опстанка Европе, на Западу је схваћено као неопходан корак“, стоји у документима.

Пронемачка државна руководства Литваније, Летоније и Естоније отварала су могућност претварања ових територија у мостобран за немачку агресију на СССР.

ПОКУШАЈ СЕПАРАТНОГ МИРА НЕМАЧКА – ВЕЛИКА БРИТАНИЈА

Пред удар на СССР Хитлер је покушавао да склопи мир са Великом Британијом ради ефикаснијег рата против Совјетског Савеза. У овом настојању главну улогу одиграће Рудолф Хес, други човек Нацистичке партије.

Хитлер је, после победе над Француском, покушавао да „уразуми“ Лондон и оконча рат. Неколико пута је нудио мир, али су Енглези увек одбијали. Бомбардовање Енглеске у лето 1940. године вршено је са половином, чак четвртином снаге. То је више личило на застрашивање и покушај изнуђивања мира него на ефикасан удар на војну и цивилну инфраструктуру. Према званичним подацима, у Лондону је током Битке за Енглеску погинуло 842 и рањено 2347 лица. У најпознатијем немачком ваздушном нападу на енглески град Ковентри, 14. новембра 1940. године, погинуло је 568 лица. Бомбардовање је по својој снази и ефекту било далеко мање од онога што је Немачка постигла ваздушним ударима против Југославије и СССР-а. С друге стране, када је дошло до искрцавања у Нормандији, авијација Британије и САД почела је да неупоредиво чешће бомбама обасипа француске градове и села ради уништавања немачке војске. Услед тога је, током три летња месеца 1944. године, током којих су Немци избачени из Француске, од бомби својих ослободилаца погинуло још 20.000 Француза (а укупно – 50.000). А губици немачких цивила услед бомбардовања и дан-данас

су строго чувана тајна. Укупан број нико не наводи. Само у Дрездену је током два дана бомбардовања погинуло око 150.000 цивила.

До напада на СССР преостало је нешто више од месец дана. Хитлер је морао да одлучи хоће ли „Барбаросу“ да спроводи или не. И тај удар није био унапред одлучен. Све до Хесовог лета није била донета никаква коначна одлука о нападу на СССР: „Наредба о удару на СССР у складу са планом Барбароса појавила се тек 10. јуна.“⁵

Адолф Хитлер никад не би започео рат на два фронта. Зашто је ипак започео? Зато што је у тренутку удара на СССР био убеђен како никаквог другог фронта нема, нити ће бити. У пролеће, 10. маја 1941. године, у Велику Британију, тобоже на сопствену иницијативу, одлетео је Хитлеров најближи саборац Рудолф Хес⁶. То је био очајнички покушај да се склопи мир између Немачке и Енглеске. Заправо, тај Хесов циљ није никаква тајна, Черчил наставља: „Он је знао и схватао Хитлеров унутрашњи свет – његову мржњу према совјетској Русији, његову страствену жељу да уништи бољшевизам, његово одушевљење Енглеском и искрену жељу да живи у пријатељству са Британском империјом...“ Време Хесовог лета уопште није било случајно одабрано. Према плану немачког Главног штаба, припреме за план Барбароса требало је да се заврше до 15. маја 1941. године. Одмах после Хесовог лета 10. маја 1941. године, већ сутрадан, моћни

⁵ П. Судоплатов, Разни дани тајног рата и дипломатије. Година 1941, Москва, Олма-Прес, 2001, стр. 18.

⁶ В. Черчил, Други светски рат, Москва, Војениздат, 1991, т. 3, стр. 29

напади немачке авијације на Енглеску изненада су сасвим престали, и обновљени су тек јануара 1943. године.

„Немачки фашисти су послали у Енглеску познатог Хеса како би убедио енглеске политичаре да се придруже свеопштем походу против СССР. Али, Немци су се жестоко прерачунали. Без обзира на Хесове напоре, Велика Британија и САД су се обрнуто, обреле у истом тaborу са СССР против хитлеровске Немачке.“⁷ Новооткривена документа бацила су сасвим друго светло на долазак Рудолфа Хеса у Велику Британију. У руским архивима пронађен је документ од 28 страница са саслушања дугогодишњег Хесеовог ађутанта, Карлхајнца Пинча. Из документа је јасно видљиво да је Адолф Хитлер итекако добро знао за Хесову мировну мисију, те је од ње очекивао велики успех. Према плану, Хитлеров заменик је требало да се у Шкотској сусретне с војводом од Хамилтона који би га повезао с Черчилом. Циљ је био да од Черчила затражи британско савезништво у будућем рату са Совјетским Савезом или барем да искамчи њихову неутралност. Хесов авион остао је без горива па се он морао спасити скоком падобраном. Убрзо након приземљења, заробили су га шкотски сељаци. Од тад па све до смрти 1987.године, остао је у затвору и никада није проговорио о овом догађају.

⁷ Извештај Јосифа Стаљина на свечаној седници Московског Совјета посланика трудбеника Москве поводом 24.годишњице Велике Октобарске социјалистичке револуције. Москва, 6.новембра 1941.

22. ЈУН – ПЛАН БАРБАРОСА

Деценијама касније догађаји од 22.јуна 1941. године и даље остављају многа питања отворена, али и велики маневарски простор за манипулацију чињеницама и креирање искривљене слике о ономе што се дешавало тих судбоносних дана на почетку рата против СССР-а.

Империјалистички циљеви које је Хитлер исказао у „библији нацизма“ – књизи „Моја борба“, врло су јасно и недвосмислено наговештавали агресивну политику према СССР-у. Најава агресивне експанзије била је скривана под видом борбе против комунизма, а у својој дубокој суштини огрезла је у патолошку мржњу према Русима и Словенима уопште. Подаци недвосмислено указују да се Совјетски Савез озбиљно припремао за рат, али и да је истовремено владало дубоко уверење да до рата са Немачком и њеним савезницима неће доћи 1941.године, већ једну или две године касније. Овакво мишљење утицало је и на војне планове СССР-а и припреме за рат са нацистичком Немачком.

Узимајући у обзир приближавање ратне опасности, СССР је предузимао све мере ради појачања своје одбрамбене моћи. Производња ратне технике порасла је 1938.године у поређењу са 1931. годином: авиона од 860 на 3,6 хиљада, тенкова од 740 на 3,1 хиљаду, топова од 1,9 хиљада на 5 хиљада, пушака од 174 хиљаде на 1174 хиљаде, митраљеза од 40,9 хиљада на 74,6 хиљада. Због све

веће ратне опасности, од 1939. до 1941. године спроводе се ванредне мере за даљи пораст производње ратне технике и формирање нових војних јединица.

Војна индустрија у три године пред почетак рата расте за 39%. Поред војно-индустријске базе која је постојала у централним деловима земље, почело се са стварањем друге војно-индустријске базе у Поволожју, на Уралу и у Сибиру. До лета 1941.године, петина војних фабрика налазила се на истоку земље. Буџетска издвајања за војне потребе 1941. године порасла су на 43,4%. Почиње се са серијском производњом авиона, тенкова и реактивне артиљерије БМ-13 (каћуша), а индустрија муниције троструко увећава своју производњу.

Новим законом о војној обавези из 1939.године, рок активног служења померен је на три године у копненим јединицама и пет у морнарици. У лето 1941.године, бројно стање армије повећано је 2,8 пута. У униформи Црвене армије нашло се пет милиона људи и створено је 125 нових дивизија. Број ваздухопловних пукова повећан је за 80%, а формирано је и 20 механизованих корпуса.

И поред свега, многе важне мере у лето 1941. године налазиле су се још у првим корацима реализације. Производња авиона и тенкова још увек није била довољна, влада је недостатак транспортних средстава, а многе дивизије нису биле попуњене људством.

Маршал Жуков у својим мемоарима наводи: „По мом мишљењу, одбрана земље, у својим основним цртама и

правцима, била је организована правилно. Током многих година у економском и социјалном погледу чинило се све или скоро све што је било могуће.“

Стаљин је у више наврата информисан о изградњи фортификационих објеката на источним границама Немачке. Још 1. августа 1940. године, народни комесар унутрашњих послова СССР-а Лаврентиј Берија саопштио је Стаљину податке који су пристигли од тајних агената о томе да Немци на граници са Совјетским Савезом граде привремене и трајне фортификационе објекте.

У октобру 1940. године, Генерални штаб Црвене армије информисао је Стаљина да немачке трупе пристижу у Финску. Тајни агенти су саопштавали да Немачка и Италија у Румунији успешно организују јаке формације за офанзиву на лево крило фронта СССР-а, и у ту сврху се италијанске трупе премештају на ове позиције. По завршетку дислокације, оба крила фронта СССР-а биће у великој опасности од самог почетка ратних дејстава.

Изванредни и опуномоћени амбасадор у Великој Британији Иван Мајски је 26. фебруара 1941. саопштио да, према информацијама из чешких кругова, Немци интензивно раде на изградњи фортификационих објеката на немачко-совјетској граници.

У појединим јединицама на немачко-совјетској граници у новембру 1940. године, дељени су мали џепни немачко-руски речници са истим списком израза као

немачко-чешки речници који су дељени у немачким јединицама уочи окупације Чехословачке.

Опуномоћени дипломатски представник СССР-а у Румунији Анатолиј Лаврентјев обавестио је 16.априла Стаљина да је саветник француске мисије Шпицмилер, у разговору са секретаром Владе СССР-а Михајловом, саопштио да се немачке трупе концентришу у Молдавији. Те информације потврдио је и пуковник Севен, војни аташе Француске који је присуствовао том разговору.

Немци су у Финској и Шведској вршили велике припреме за рат. Севен је долазак шведског војног аташеа у Букурешт доводио у директну везу са припремом за рат. По његовим сазнањима, група румунских официра која је посетила Немачку на позив немачког генералштаба, обавила је разговоре о предстојећем рату у СССР-у. Севен је на основу података добијених из других извора сматрао да је рат неизбежан.

Сви су знали да је рат неизбежан. Органи државне безбедности добили су и пренели Стаљину информацију да је Хитлер усвојио план „Барбароса“ и издао наређење о непосредној припреми за рат. Није се, међутим, знало када тај план треба да буде реализован.

Органи државне безбедности су у више наврата извештавали о датуму напада на СССР, али се тај датум сваки пут мењао. Природно је што је после петог-шестог извештаја о новом датуму почетка рата Стаљин престао да верује тим информацијама. По свему судећи, за њега је

најверодостојнија верзија била та да ће Немачка заратити са Совјетским Савезом тек пошто победи Енглеску. Другачији развој догађаја он није очекивао.

Стаљин је схватао да су Хитлеру за ратовање са Енглеском потребни жито и нафта, тј. производи које је Немачка добијала од СССР-а. Једноставније је било и даље користити та материјална добра у условима мира и не почињати ратна дејства која сигурно неће стимулисати испоруку тих производа са окупираних територија. Умирујуће је деловало и регулисање односа са Јапаном као савезником Немачке. Као што је познато, министри спољних послова Јапана и СССР-а су 13.априла 1941. потписали у Москви петогодишњи пакт о неутралности. Черчил је, преко британског амбасадора у Москви, упозорио 3.априла 1941. године да су Немци отпочели прегруписавање својих снага с циљем напада на СССР.

„Само по себи је очигледно да Черчил све то није чинио због својих пријатељских осећања према совјетској земљи. У томе је он имао властите империјалистичке циљеве – да Немачка и СССР уђу у крвави рат и тиме се ојача положај Британске империје“ – навео је Хрушчов у тајном реферату на XX конгресу КПСС.

Амбасада СССР-а у Берлину 6. маја 1941. извештава Москву: „Совјетски грађанин Бозер обавестио је заменика поморског аташеа да се, према изјави једног немачког официра из Хитлеровог штаба, Немачка припрема да нападне СССР 14. маја преко Финске и балтичких земаља.

Истовремено ће Москва и Лењинград бити тешко бомбардовани, а падобранци ће се спустити у пограничне градове“.

У свом извештају од 22. маја 1941. године, заменик војног аташеа из Берлина Клопов обавештава да је „напад немачке армије изгледа предвиђен за 15. јун, али може почети и током првих дана јуна“. У телеграму совјетске амбасаде у Великој Британији стајало је: „Крипс је сада дубоко уверен у неизбежност оружаног сукоба између Немачке и СССР-а, који ће почети најкасније средином јуна. По Крипсу, Немци су сада концентрисали 147 дивизија (укључујући и ваздухопловне снаге и помоћне јединице) дуж совјетских граница“. Генерал Голиков тврдио је да, у светлу свих изнетих информација и стања на терену, „гласине и документа у којима се говори о неизбежности рата против Совјетског Савеза у пролеће ове године треба оцењивати као дезинформацију која потиче од енглеске, а можда чак и од немачке обавештајне службе“.

Војно-политички врх СССР-а био је затрпаван контрадикторним информацијама са свих страна. Стање је погоршала и намера Трећег рајха да пласира низ дезинформација како би сакрила почетак агресије на Совјетски Савез. По Хитлеровом налогу, начелник немачке Врховне команде фелдмаршал Кајтел издао је 15. фебруара 1941. године специјалну „Директиву за дезинформисање противника“. Да би припреме за операцију „Барбароса“ остале у потпуној тајности, обавештајна и контраобавештајна служба немачког Генералштаба разрадиле су и

предузеле многобројне акције на ширењу разних гласина и информација. Пребацивање трупа у правцу истока објашњавано је тврдњом да је реч о највећем дезинформационом маневру у историји, како би се одвратила пажња од последњих припрема за искрцавање у Енглеску. Масовно су биле штампане топографске карте Велике Британије, а трупама су били прикључени преводиоци за енглески језик. Међу немачким војницима колале су различите информације „из поузданих кругова“ према којима се наводно спремао пролаз немачким трупама преко СССР-а до Индије и теорија према којој се напад на Велику Британију очекивао сваког трена. Чак су лажне операције имале своја шифрована имена – „Ајкула“ и „Харпун“. Чињено је све да се унесе забуна и спречи припрема ефикасне одбране Совјетског Савеза.

Сведочење маршала Жукова и други документи, показују да је Немцима пошло за руком да обману највише совјетско руководство и Генералштаб Црвене армије који су, са своје стране, направили озбиљне пропусте и тешку грешку у процени времена немачког напада, што се касније озбиљно одразило на ток борби, нарочито у почетној фази рата у којој је Вермахт забележио значајне успехе. С друге стране, то уопште не значи да се Црвена армија није најсвестраније припремала за рат, мада је време избијања рата превидела.⁸ Политичко руководство Совјетског Савеза покушавало је што више да одгоди почетак

⁸ Б. Китановић: Московска битка, ИП. Светозар Марковић, Београд, 1983, стр. 93.

предстојећег рата. Разлог је био тај што Црвена армија на територији европског дела СССР-а није успела да се довољно модернизује. Касније ће Стаљин рећи премијеру Велике Британије Винстону Черчилу да је Совјетском Савезу недостајало још пола године мира.

Жуков, је у својим Успоменама сведочио: „После смрти Ј.В. Стаљина, појавиле су се верзије да су неки команданти и њихови помоћници у ноћи између 21. и 22. јуна, не слутећи ништа, мирно спавали или се безбрижно веселили. То није истина. Последња мирнодопска ноћ протекла је сасвим другачије“. У ноћи између 21. и 22. јуна, целокупном саставу Генералштаба и Народног комесаријата за одбрану било је наређено да остане на свом месту. Нико није искрено веровао у могућност нацистичке агресије, али постојала је доза високог опреза. Пребег двојице немачких војника на страну Црвене армије који су обавестили о предстојећој агресији на СССР навело је врх Црвене армије да изда директиву о стављању трупа у стање борбене готовости.

„Све је указивало на то да се немачке јединице премештају ближе граници. О томе смо обавестили Ј.В. Стаљина у 00:30 часова. Стаљин је упитао да ли је директива пренета војним окрузима. Одговорио сам потврдно“. (Жуков)

Каснији догађаји указали су да је, пред саму зору 22. јуна, у свим западним пограничним областима извршена диверзија нациста, приликом које су пресечене

телефонске везе између јединица и штабова округа, чиме је Црвена армија на терену била онеспособљена за брзо деловање и синхронизацију садејства у одбрани од агресије. Генералштаб није могао да добије од штабова округа и граничних трупа тачне информације што је представљало крупан проблем у организовању ефикасне одбране.

Никита Хрушчов је касније тврдио да се Стаљин после немачког напада на СССР повукао у своју дачу и препустио судбини.“ Било би неисправно заборавити да је после првих тешких пораза и слома на фронту Стаљин сматрао да је дошао крај. У једном од својих говора тих дана, рекао је: „Све што је Лењин створио заувек смо изгубили“. После тога Стаљин, у ствари, дуго времена није управљао војним операцијама и престао је да било шта ради“.

Ипак, доступни архиви дају другачију слику тих драматичних дана. Георги Димитров, који је у то време био на челу Коминтерне, оставио је сведочанство у свом дневнику 22. јуна 1941. године: „Стаљин, Молотов, Ворошилов, Каганович и Маљенков договарају се о наступу Молотова на радију поводом напада немачког Рајха на СССР“. О истом догађају пише и Жуков у својим мемоарима. Кроз кабинет Стаљина од 05:45 ујутру „марширају“ највиши војни и државни дужносници – Молотов, Берија, Тимошенко, Мехлис, Жуков, Маљенков, Микојан, Каганович, Ворошилов, Ватутин, Вишински, Кузњецов, Шапошњиков и други. Ни трага од неорганизованости или депресије и паралисаности самог Стаљина и државно-

политичког врха Совјетског Савеза. Наредни дани пролазе истим темпом, радни састанци одвијају се током дана и ноћи.

У својим мемоарима, маршал Александар Васиљевски пише: „Оправдано је поставити питање: Зашто се Стаљин, и поред очигледних немачких припрема за рат против нас, није сагласио да се трупе пограничних војних округа благовремено доведу у бојну готовост? Само по себи постављање пограничних трупа у бојну готовост представља ванредни догађај, и не може се третирати као нешто сасвим нормално у животу земље и у њеном међународном положају. Превремена бојна готовост оружаних снага може донети не мање штете од закашњења при предузимању таквог корака. Од непријатељске политике суседне државе па до рата с њом често су огромне дистанце. Па ипак, мада још увек нисмо били спремни за рат, сматрам да бисмо реалније поступили да смо у то време смело прекорачили праг. Ј. В. Стаљин се није одлучио да то учини из најбољих побуда. Али, због неблаговременог довођења у бојну готовост оружаних снага СССР-а, морали смо да се упустимо у окршај с агресором у још неповољнијим условима и били смо принуђени да се уз борбу повлачимо у унутрашњост земље. Партија је схватала да се рат приближава и предузимала је максималне мере да би пролонгирала време увлачења Совјетског Савеза у рат. То је био мудар и реалистички курс. Цео проблем се, по мом мишљењу, сводио на то докле се треба придржавати тог курса, јер фашистичка Немачка, особито у последњим месецима, у суштини је отворено вршила ратне припреме на нашим границама. То је било

баш оно време када је требало спровести форсирану мобилизацију и превођење наших пограничних округа у пуну борбену готовост, као и организовати чврсту и дубокоешалонску одбрану. Стаљин, који је имао огроман утицај на спољну и унутрашњу политику Партије и Владе, очигледно није могао да правилно осети тај преломни тренутак“.

Двадесет други јун остаће најдужи, најстрашнији и најдраматичнији дан у историји Совјетског Савеза.

На Западу мишљења су била подељена. Народи који су се већ нашли под нацистичком чизмом веровали су да ће фашистичка војна машинерија брзо доживети слом ратујући на два фронта, док су многи политички кругови очекивали и прижељкивали победу Немачке над Совјетским Савезом. Члан америчког Сената, а касније и председник САД, Хари Труман, дан после напада Немачке на СССР изјавио је: „Ако увидимо да Немачка побеђује, тада треба помагати Русију, ако пак Русија буде побеђивала, тада треба помагати Немачку, пуштајући их на тај начин, да се међусобно униште“⁹. Сличну изјаву дао је и тадашњи британски министар ваздухопловне индустрије Мур Брабазон, који је рекао да би, са становишта Велике Британије, најбољи исход борбе на источном фронту био међусобно исцрпљивање Немачке и СССР-а, што би Великој Британији омогућило да учврсти доминантни положај.

⁹ Њујорк тајмс, 24.06.1941

СССР БОМБАРДУЈЕ БЕРЛИН

После првих потреса и нацистичког продора, донета је одлука да се бомбардује Берлин. Четрдесет седмог дана рата, 7. августа 1941. године, са аеродрома на острвима Западноестонског архипелага 15 совјетских бомбардера ДБ-3 и Ил-4 полетели су и упутили се ка Берлину. Совјетски бомбардери имали су задатак да прелете 1765км изнад територије противника са добро организованом ПВО и баце бомбе на само срце Трећег рајха – Берлин. Геринг, који је био упознат са великим губицима које је претрпела авијација СССР-а и са пасивношћу Енглеза, самоуверено је изјавио да „ниједна бомба неће пасти на престоницу Рајха“. То је био изазов. Експлозије совјетских бомби у Берлину требало је да докажу противнику и целом свету да је совјетска авијација пребрзо отписана.

Црвена армија, која се повлачила више од месец дана, са великим напором је бранила Смоленск и Кијев, а авиони Луфтвафеа су од 21. јула бомбардовали Москву. Немачка команда је покушала да заташка чињеницу да се совјетски авиони налазе на небу изнад престонице. Немачке радио-станице су представиле овај догађај као неуспешан покушај 150 енглеских авиона да се пробију до Берлина.

Са авиона ДБ-3 скинут је оклоп како би могли да долете до Берлина и назад, и то на максималној висини.

Морали су да узлећу са кратких писта за ловце које су на брзину дограђиване.

Лет од острва Езел (Сарема) до Свинеминдеа, до Шчећина и даље до Берлина трајао је 7 сати. Како би избегли ПВО, морали су да држе висину од 7000м, где је температура ваздуха износила минус 35-40 степени. На таквој висини пилоти су све време морали да носе маске са кисеоником. Горива је било таман довољно, па је посада која скрене с пута била у опасности да се не врати назад у базу. За Немце у дубокој позадини налет бомбардера СССР-а био је потпуно неочекиван. Престоница Немачке живела је мирним и лаганим животом, и само војници и одбрамбена предузећа подсећали су на битке које се воде негде далеко. Постоје подаци да су снаге ПВО откриле авионе, али су мислили да су њихови па су их путили ка најближем аеродрому.

Берлин је бомбардовало само 5 од 15 авиона – активност ПВО и недостатак горива приморали су остале да „одраде“ периферију града, али посаде су одлично обавиле свој политички задатак. У касну ноћ радиста Василиј Кротенко је из једног од совјетских авиона пренео: „У Берлину сам! Задатак обављен. Враћамо се у базу!“

Удар је изазвао пожаре и панику у граду. Чак и са велике висине совјетски авиони ДБ-3 могли су да одаберу циљеве у добро осветљеном великом граду. Светла су погашена тек минут након почетка налета.

Писац и војни дописник Николај Михајловски, који је учествовао у тим догађајима, овако је описао оно што се дешавало у једном од авиона:

„Наш циљ су фабрике „Сименс-Шукерт“, али пилоти сањају о томе да уђу у Рајхстаг или у Канцеларију Рајха. Вања Рудаков непомично стоји крај митраљеза. Руке Преображенског мрзну на волану. Али то није страшно. Главно је да смо близу циља. Наш сан је био да дођемо по сваку цену. И ту смо! Са висине од 7км добро се види велики град. Посут хиљадама светлећих тачака, простро се као паук. Не очекују нас. Чује се глас навигатора: „Изнад циља смо!“. Авион подрхтава и лагано поскакује увис. У кабину улази карактеристичан мирис испалеене пиропатроне. Тешке бомбе лете ка земљи.“

Без обзира на то што су заједно са бомбама избацивани и леци, немачка команда је покушала да заташка чињеницу да се совјетски авиони налазе на небу изнад престонице. Немачке радио-станице су представиле овај догађај као неуспешан покушај 150 енглеских авиона да се пробију до Берлина. Према речима немачких медија, само неколико авиона је успело да се пробије, а шест од њих је оборено. Они су наводно и изазвали пожаре. Истина је да су совјетски пилоти у тој мисији изгубили само један авион. Енглеско ратно ваздухопловство демантовало је присуство британских авиона на небу изнад Берлина те ноћи. Енглези су потпуно престали да редовно посећују небо над Берлином још у јануару 1941 – тада је њихова

команда сазнала да Трећи Рајх регрупише авијацију за удар на исток.

Совјетски Информбиро је 8. августа известио све грађане да је бомбардовање Москве 22. и 24. јула, када су погинуле стотине људи, освећено. Чланови посаде командантског авиона под руководством пуковника Преображенског добили су звања хероја Совјетског Савеза. Стаљин је потписао наређење да се сваком члану посаде додели награда у висини од 2000 рубаља. То је било четири пута више од уобичајене награде за успешно бомбардовање.

Касније мисије бомбардовања нису биле толико успешне. Фактор изненађења могао се искористити само једном. Узлетајући са острва и из околине Лењинграда, пилоти су до 5. септембра извршили девет налета, у којима је учествовало 86 авиона, бачена је 21 тона бомби, а од противавионских топова и кварова страдало је 18 авиона.

Овакви летови захтевали су изузетне психофизичке напоре. Понекад би крај самог аеродрома руке пилота губиле снагу да се боре са воланом, а очи се склапале од умора. Авиони су понекад падали и разбијали се на неколико стотина метара до писте. Тако је страдала посада капетана Николаја Дашковског.

Налети су престали након што су 7. септембра почеле битке за Западноестонска острва, али већ током следеће „одлучујуће“ офанзиве Немачке у јулу 1942. године,

становници престонице Рајха поново су угледали авионе са црвеним звездама на крилима.

Совјетско бомбардовање Берлина није имало велики војни ефекат, оно је пре свега имало за циљ психолошки ефекат код припадника Црвене армије и грађана Совјетског Савеза.

СОВЈЕТСКИ ТРИЈУМФ ПОД МОСКВОМ

Одмах по отпочињању непријатељстава по решењу Политбироа ЦК СКП(б), СССР је почео да ствара резерву Врховне команде.

Услови совјетске одбране су били катастрофални, и губици су били огромни. Крајем јула у околини Смоленска се веома интензивно разбуктавају борбе. У рејону Јарцева, малобројна група разбијених трупа Црвене армије под командом генерала К. К. Рокосовског неочекивано је напала Немце, ослободила овај град, форсирала реку Воп и на њеној западној обали заузела добре, утврђене положаје. Сви покушаји Немаца да одбаце совјетске јединице преко реке и поврате Јарцево били су одбијени. Почетком августа 1941. године, Немци су освојили град Смоленск, важно упориште на путу за Москву, али је ангажовање у зони Смоленска зауставило немачки напад до средине септембра, реметећи блицкриг. Црвена армија је успела да спречи напредовање 3.оклопне групе генерал-пуковника Хермана Хота, која је хитала у помоћ Групи армија „Север“ у правцу Валдајске горе, и разбила обруч око 20. и 16. армије омогућивши главнини њихових снага да се повуку преко Дњепра. На тај начин, до првих дана августа немачке трупе нису могле да обнове офанзиву Групе армија „Север“ ка Лењинграду, а главне снаге Групе армија „Југ“ су биле везане на кијевском правцу па је Хитлер сматрао да је наступило време да тежиште

операција пренесе на крилне Групе армија „Север“ и „Југ“. Ради тога је из састава Групе армија „Центар“ извукао 2. и 3. оклопну групу и наредио им интензивно напредовање.

У Директиви бр. 34. од 30. јула пише: „Група армија Центар прелази у одбрану. У интересу спровођења каснијих офанзивних операција против 21. совјетске армије на правцу Гомеља, треба заузети погодне полазне положаје и у том погледу се могу предузимати офанзивне акције са ограниченим циљем“.

Хитлер је са бројним саветницима долетео 4. августа у белоруски град Борисов, у штаб команданта ГА „Центар“. Узнемирен због развоја догађаја и спорог напредовања, упитао је фелдмаршала фон Бока: „Када ћете, по Вашим предвиђањима, заузети Москву?“ , „Крајем августа, мој Фиреру!“ – хладнокрвно је одговорио фон Бок. Међутим, догађаји су демантовали Хитлеровог фелдмаршала.

Према Директиви бр.35 од 6. августа, Хитлер је најзад усвојио план својих генерала да се сада освоји Москва. Друга оклопна група генерал-пуковника Хајнца Гудеријана би са југа – где је била пребачена 19. августа Директивом бр. 33 – била враћена у састав Групе армија „Центар“, а и 2. армија би била враћена у њен састав. Немачке ваздухопловне јединице које су пружале ваздушну подршку Групи армија „Север“ добиле су задатак да у предстојећој операцији пруже подршку Групи армија „Центар“ како би се у рејону њеног дејства остварила потпуна

превласт у ваздуху. Пре него што би се отпочело са офанзивом ка Москви требало је још завршити неколико операција на југу и северу. Осим тога, требало је много времена да би се све те јединице вратиле у Групу армија „Центар”. Колоне су се кретале само током ноћи како Совјети не би сазнали за овај маневар. И поред жилаве одбране Црвене армије, немачке трупе су успеле да 21. августа пробију одбрамбене линије Централног, а затим и Брајанског фронта и да продру између 120 и 140 километра, и да избију на линију Новозибков – Стародуб.

На самом почетку ове крунске операције дошло је до извесног размимоилажења између „Главног стана“ (ГС) и фон Бока. Фелдмаршал је желео да спроведе што дубљи обухват са крила, док је ГС инсистирао да се обруч затвори код Вјазме. Ипак, разлике у гледању на план нису биле велике, тако да је фон Бок 7. септембра записао у свој дневник: „Сходно Фиреровој директиви, најзад се испунила моја жеља да отпочнем офанзиву против главнине руских снага. Само да се време не промени, јер пре краја септембра нећу моћи да довучем потребна појачања. Општи план операције је добар, али није сасвим једноставан, посебно на северном крилу. Главне руске снаге стоје неразбијене пред мојим фронтом и све до сада је неизвесно да ли ћемо успети да их разбијемо тако брзо и да искористимо победу још пре почетка зиме, како Русија у овом рату више не би могла да стане на ноге.“

Хитлер је 19. септембра наредио да се читава операција назове „Тајфун“, чиме је наглашен њен разарајући карактер.

Почетком септембра, само најважнији правци ка Москви били су заштићени утврђеним рејонима које су запосели малобројни некомплетни батаљони и неколико минобацачких чета. Становници Москве и даље су убрзано градили одбрамбену линију. Да би се одржала линија, било је по плану потребно 17 ојачаних пешадијских дивизија. Међутим, утврђени рејони створени на том правцу су могли тек крајем септембра да имају највише једну петину потребних снага и средстава – око 40 батаљона. Те су јединице биле у стању да евентуално одбију нападе само немачких претходница, али не и главнине трупа.

Последње саветовање свих команданата тенковских и пешадијских јединица одржано је 24. септембра, уз учешће фелдмаршала Браухича и генерала Халдера. Командант 2. тенковске групе, генерал Гудеријан, настојао је да офанзива отпочне што пре, најкасније 30. септембра, како би се „искористило лепо време“ и још увек суви путеви. Међутим, припреме су се одужиле, тако да је операција почела тек 2. октобра.

Коначно, 30. септембра, могла је да отпочне офанзива као што је и било замишљено – али 6 недеља касније но што је било планирано. Генерал-пуковник Гудеријан је са југа кренуо ка Москви правцем Орел – Мценск – Тула.

Након пробијања совјетске одбране, Немци су два дана касније кренула из Велиша и Рославља у правцу Вјазме. Операција је успела, и у „котлу Вјазме“ је опкољено више совјетских армија; по немачким подацима, било је заробљено 658.000 совјетских војника. Гудеријан је са својом 2. оклопном групом наишао на слаб отпор, те је искористивши бројчану надмоћ, посебно у тенковима, пробио одбрану Брјанског фронта у рејону Глухова и наставио напредовање у правцу североистока. Један његов тенковски корпус се устремio према Орелу и Тули, а други у правцу Брјанска и Карачева у циљу да зађе иза леђа главнине совјетских снага на овом сектору, и да их опколи у подручју Брјанска. Наступила је тешка ситуација јужно од Брјанска, где је 3. и 13. совјетској армији претило опкољавање. Другог октобра је био заузет Орел. Изненађење је било толико да су трамваји у овом граду још увек радили кад су Немци ушли у град.

Истог дана, 2. октобра 1941. године, Армијска група Центар под Федором фон Боком је коначно отпочела напад на Москву – кодно име: Операција „Тајфун“.

ГА „Центар“ је почетком октобра имала 77 комплетних дивизија, укључујући ту и 14 тенковских и 8 моторизованих дивизија, или 64% свих немачких брзопокретних трупа на Источном фронту.

Немачкој ГА „Центар“ супротстављала су се три совјетска фронта, Западни, Резервни и Брјански са укупно 95 дивизија, укључујући ту и 3 моторизоване и 9

коњичких дивизија као и 13 тенковских бригада, што је укупно износило око 30% активних снага Црвене армије. Многе дивизије нису биле комплетне нити су имале борбеног искуства, а уз то су биле слабо наоружане и обучене. Ово се посебно односи на припаднике добровољачких јединица који су се називали народни ополченци.

Совјетска врховна команда је закључила да се Немци спремају за велику офанзиву, па је 27. септембра наредила трупама Западног и Брјанског фронта да пређу у упорну и чврсту одбрану, и остваре потребне резерве и воде систематско извиђање. У то време Западним фронтом је командовао генерал Иван Коњев, а од средине септембра на чело Резервног фронта дошао је маршал Семјон Буђони. Западни фронт је имао шест армија (22, 29, 30, 19, 16. и 20. армија) и заједно са својом резервом бранио је територију на главном московском правцу у ширини од 340км, од Осташкова до Јељне. Главнина снага Резервног фронта (31, 32, 33. и 49. армија) протезала се источно од Западног фронта, бранећи појас ширине 300км на линији Осташков, Селижарево, Дорогобуж. Задатак ових трупа је био да одбију ударе немачке војске у случају да она пробије одбрану Западног фронта.

Три армије Брјанског фронта (50, 3. и 13. армија) шти- тиле су правце према Калуги, Севску, Орловску и Тули.

Пре него што је отпочела немачка офанзива, у штаб фелдмаршала фон Бока стигао је лични Хитлеров изасланик, носећи са собом наредбу која забрањује немачким

регуларним јединицама да у прво време уђу у Москву. Трупe ГA „Центар“, после два моћна удара, северно и јужно од Москве, спојиле би се негде између градова Горки и Владимира и тиме затвориле обруч око совјетског главног града.

У брзом су темпу Гудеријанови тенкови наставили ка Тули, удаљеној мање од 200 километара. Брјански фронт је био пресечен, па је Ставка хитно у борбу из своје резерве убацила 1. гардијски корпус, ојачан са две тенковске бригаде, ваздухопловном групом и са још неколико специјалних јединица. Командовање је било поверено генералу Д.Д. Љељушенку који је био директно потчињен Ставки. Корпус је добио задатак да затвори правац Орел – Мценск – Тула – Москва. Када је Гудеријан избио на друм Орел – Мценск, он је закључио да га више нико не може зауставити. Међутим, 4. октобра код Мценска му се испречио корпус генерала Дмитрија Љељушенка и тенкисти бригаде Михаила Катукoва. У огорченој бици која је трајала неколико дана, немачка војска је претрпела знатне губитке. Само 6. октобра Гудеријан је изгубио 43 тенка и 500 војника. Ево како генерал Гудеријан описује ове догађаје у својим мемоарима: „На подручју деловања 24. корпуса генерала Љељушенка, код Мценска, североисточно од Орела, разбуктала се жестока борба у којој је учествовала наша 4. оклопна дивизија. У борбу је био убачен велики број руских тенкова Т-34, који су нам нанели озбиљне губитке. Материјална надмоћ наших тенкова која је до тада постојала, била је изгубљена. Самим тим нестале су и перспективе брзог и непрекидног успеха.

Нарочито су за нас били неуспешни рапорти о дејствима руских тенкова, а главно, о њиховој новој тактици. Наша противтенковска средства тог периода могла су успешно да дејствују против тенкова Т-34 само при изузетно повољним условима. Збуњивала је чињеница да су последње борбе почеле негативно да утичу и на наше најбоље официре.“

Али Совјети ипак нису имали довољно снаге да зауставе напредовање Гудеријанових јединица, мада су знатно успорили њихово приближавање Тули.

Седмог октобра је почела да пада и киша – тенкови и друга возила су почели да се заглављују у блату. Совјетске снаге на Западном фронту, Резервном фронту, Брјанском фронту и Калињинском фронту, које су браниле московску зону, трпеле су велике губитке, али су се жестоко бориле. Десетог октобра, Георгиј Жуков је преузео команду над Западним фронтом и одбраном Москве.

Западно од Москве продор се још настављао: на сектору између градова Белиј и Киров Немци су сконцентрирали 2/3 снага ГА „Центар“ (9. и 4. пешадијска армија, као и 3. Хотова и 4. Хепнерова оклопна група). Главнина немачких трупа заузела је 4. октобра Спас-Деменск и град Киров, 5. октобра пао је Јухнов, па су немачки тенкови одмах избили у подручје Вјазме где су се спојили са трупама које су надирале из рејона Јарцева и Духовшчине. Шестог октобра, Немци су пробали одбрамбену линију Ржев – Вјазма; 12. октобра је пала Калуга југозападно од

Вјазме. Тиме је затворен обруч око 19. и 20. армије Западног фронта и 24. и 32. армије Резервног фронта. Према немачким подацима, у „котлу Вјазме“, заробљено је око 658.000 совјетских војника.

„Катастрофа код Вјазме“, пише у својим мемоарима маршал Васиљевски, „у знатој је мери била последица не само противникове надмоћности у живој сили и борбеној техници, у непостојању код нас оперативних резерви, већ и неправилног одређивања главног правца удара од стране Ставке и Генералштаба, а самим тим и неправилно постављене одбране.“

Четрнаестог октобра је био заузет Каљинин северозападно од Москве на железничкој прузи Москва – Лењинград, 18. октобра је пао Можајск, 75 километара од престонице СССР-а, а Групе армија „Центар” и „Север” су се састале на извору Волге код Осташкова, јужно од Валдајских висова – све је указивало да се совјетска одбрана потпуно распада.

Немачким снагама које су напредовале ка Москви команда Црвене армије је на три фронта – Западном, Резервном и Брјанском – могла да супротстави 95 некомплетних дивизија с просечном пешадијском снагом од 7.000 до 10.000 војника – свеукупно око 850.000 људи, 780 тенкова, 545 авиона, 6.800 топова и минобацача. Однос у људству је био 1:1,4 у корист Немаца. Поред тога, већина јединица, нарочито из састава Резервног фронта, није имала борбено искуство. Дубоки пробој немачких

тенковских групација и опкољавање и уништавање знатних снага Црвене армије, недовршена изградња одбрамбених линија и непостојање озбиљних снага на Можјајској одбрамбеној линији, створили су опасност да непријатељ брзо продре у Москву. Још када су совјетски извиђачки авиони јавили да се на друму Спас-Деменска према Јухову креће немачка колона тенкова и моторизоване пешадије у дужини од 25км, а испред ње они нису запазили совјетске трупе, паника је постала још већа.

Фон Бок и Халдер су дошли већ 7. октобра до закључка да Црвена армија „не располаже снагама које би могла ангажовати за супротстављање даљем напредовању ГА „Центар“ у правцу Москве“. Гудеријан је добио задатак да се приближи Тули и запоседне одређене путеве у циљу настављања офанзиве према Коломни, Кашири и Серпухову, а Штраус и Клуге да докрајче опкољене совјетске трупе код Вјазме. Али, Москва се није предавала.

Црвена армија је и по броју и по квалитету тенкова заостајала за Вермахтом јер је однос био 780:1700 у корист Немаца. Иако је совјетски тенк Т-34 био супериорнији у поређењу са тадашњим немачким тенковима, било је веома мало тенкова тог типа. Тако је у саставу Западног фронта од укупно 483 тенка, Т-34 било само 45, тј. око 9%. Остали тенкови – БТ, Т-37 и други су по својим тактичко-техничким карактеристикама знатно заостајали за непријатељским. Слична ситуација је била и на другим фронтovima.

Бројчана надмоћ у авионима је такође била на страни Немаца – 545 совјетских према приближно 1000 авиона Луфтвафе. У совјетској авијацији је било само 20% нових бомбардера.

Од 13.октобра распламсале су се жестоке борбе на свим оперативно важним правцима који су водили према Москви. Опасност по совјетски главни град стално је расла. Приближавали су се одлучујући догађаји. Због тога је Војни савет Западног фронта за главну линију одбране изабрао линију Ново-Завидовски – Клин – Истранско вештачко језеро – Истра – Краснаја Пахра – Серпухов – Алексин.

Трупе Западног, Брјанског и дела Резервног фронта су држале одбрамбене положаје који су се састојали од две линије. Њихов предњи крај, који се додиривао са Немцима, пролазио је кроз Осташково, Јарцево, Погар и Глухов. Друга линија, тзв. ржевско-вјазамска, такође се састојала од две зоне. Прва је била: Селижарово – Оленџино – Доробуж, и држале су је трупе Резервног фронта, а друга је пролазила кроз Ржев и Вјазму, и није била запоседнута од трупа. Затим је била изграђена Можајска одбрамбена линија, која се састојала од три зоне обухвативши Волоколамски, Мођајски, Малојарославецки и Калужки утврђени рејон.

Поред тога, око Москве су одбрамбену линију градиле трупе московске зоне и локално становништво. Предњи крај прве линије, која је опасавала Москву, ишао

је дуж Тарасовке, Кљазминског вештачког језера, Химке и Бутова, достижући дубину од 4 до 6 километара. Била је подизана и друга одбрамбена линија у облику обруча око Москве, а грађена су и утврђења у самом граду. Тако је испред надирућег Вермахта било покушавано стварање система утврђења од 8 до 9 одбрамбених линија на фронту дужине између 300 и 400 километара и у дубини 300 до 350 километара. Међутим, групе Црвене армије су одбрамбене линије заузимале само на дубини од 50 до 70 километара.

Москва је постала мета немачких ваздушних напада. Становништву је наређено да изгради барикаде на улицама града, чак и у близини самог Кремља. Шеснаестог октобра је у самој Москви дошло до веома необичних збивања. По званичним подацима, из Москве се организовано повлачило преко 2 милиона људи. Ванредно стање је проглашено 19. октобра. Влада СССР-а и дипломатски кор су се 20. октобра преселили на исток у град Кујбишев (данас Самара), али је совјетски вођа Јосиф Стаљин остао у Москви. Ово је важна психолошка прекретница за Стаљина, јер је останак у граду, и када су немачки војници били надомак града, био значајан преседан за совјетског вођу. Међутим, Хитлер уопште није изгледа ни намеравао да заузима Москву. Из директиве од 12. октобра произилази да је хтео да примени исту процедуру као и код Ленинграда – опкољавање и потпуно изнуривање опсадом до уништења. Плашио се и епидемија, а додатну бојазан му је уливало и искуство немачке војске током заузимања

Кијева, када је много војника страдало од мина и темпираних бомби.

Истог дана, 16. октобра, Црвена армија је морала да напусти Боровск. Најжешћи окршаји вођени су на Бородинском пољу, где су се 1812. године судариле Наполеонове армије са руском војском којом је командовао фелдмаршал Кутузов. На фронту дугом 45км, дивизије немачке 4. тенковске групе генерала Хепнера наишле су на изузетно снажан отпор совјетске 32. дивизије пуковника Виктора Полосухина. Генерал-пуковник Хепнер је овако оценио судар на Бородинском пољу: „Као и пре 129. година, Руси су пружили невероватно снажан отпор, покушавајући да преграде пут ка светој Москви, на 100км од ње.“ Пет дана је трајала крвава битка. Бојиште је било прекривено уништеном ратном техником, многобројним лешевима и јуришним топовима. Генерал-пуковник Хепнер је стално убацивао у битку нове снаге и 16. октобра извршио дубоко заобилажење положаја 32. дивизије с крила. Потом су његови тенкови продрли у позадину бранилаца и запретили им опкољавањем. Један истурени одред нападача продро је до командног места 5. армије којом је командовао генерал Дмитриј Љељушенко. Командант армије је сакупио борце који су били око њега и повео их у противнапад. Читав сат је вођена борба прса у прса и у њој је Љељушенко тешко рањен. Тада је команду над 5. армијом преузео генерал Леонид Говоров, касније маршал Црвене армије.

Совјетске трупе морале су 18. октобра да напусте Можјак и Малојарославец. Тек уз натчовечанске напоре, немачке трупе су заустављене на линији Волшког вештачког језера источно од Волоколамаска и даље дуж линије реке Наре и Оке, а на југозападним прилазима Москви, на подручју Туле, где се налазила 50. совјетска армија.

Од 2. октобра до почетка новембра 1941. године, Група армија „Центар“ под командом фон Бока напредовала је 150-200км. То растојање фелдмаршал је прешао са преко 300 хиљада својих војника. У врховима Вермахта су почеле да круже приче како је код Вјазме извојевана последња немачка победа, да је операција „Тајфун“ пред крахом и да су фон Бокове трупе на издисају.

Начелник штаба 4. армије, генерал Гинтер Блуменрит, пише у својим мемоарима: „Кад смо се сасвим приближили Москви, изненада се нагло променило расположење свих наших команданата. С чуђењем и разочарањем смо констатовали у октобру и почетком новембра да разбијени Руси уопште нису престали да постоје као војна сила.“ Све је то навело његовог имењака, команданта 4. армије Гинтера фон Клугеа, да крајем октобра предложи команди Групе армија „Центар“ одлагање офанзиве на Москву до пролећа 1942. године. Али његов предлог није прихваћен.

И после свих помпезних изјава и хвалисања, сурова реалност се обрушила попут хладног туша на немачке политичаре и војсковође. Њихове трупе су крајем октобра

заустављене на московском правцу. Требало је хитно пронаћи барем иоле прихватљив изговор и сачувати образ. Гебелсова пропаганда је лансирала причу да су крајње лоши временски услови, тј. велике кише, блато и беспуће, били основни разлози који су у октобру зауставили немачку офанзиву на Москву. Ова верзија је и дан-данас присутна у многим западним списима који се баве московском битком. Међутим, метеоролошке прилике нису излазиле из оквира нормалног, нити су представљале изненађење за руководство Вермахта, јер су они знали да од средине октобра у Русији редовно почињу да падају кише.

Логично је да су беспуће и киша сметале и једној и другој страни. Реално сагледавајући ситуацију, мора се констатовати да Немци нису јужњаци па је смешно да њиховим војницима јесте, а да совјетским није сметала зима, мада је готово половина совјетских бораца потицала из топлијих крајева чија је географска ширина јужније од територије Немачке.

Мада је крајем октобра Група армија „Центар“ малаксала, ипак су на појединим секторима и даље вођене жестоке борбе. Славну страницу битке за Москву исписали су браниоци Туле. У другој половини октобра у рејон Туле повлачиле су се три совјетске веома проређене дивизије. Првог новембра, две Гудеријанове тенковске дивизије и једна пешадијска бригада покушале су да овладају градом, наносећи челне ударе. Међутим, јединице совјетске 50. армије су чврсто држале своје положаје, тако

да су пропали сви покушаји да Немци овладају овим градом, па је Гудеријан одлучио да изврши заобилажење Туле, али је истовремено морао да развуче своје снаге. По одлуци Ставке, Тула је 11. новембра поверена Западном фронту, као левокрилни одбрамбени сектор.

Како би дао пример одлучности војницима и грађанима, Стаљин је наредио да се одржи традиционална војна парада 7. новембра на Црвеном тргу, упркос опасности од немачког бомбардовања. Очевици тврде да је Хитлера спопао страشان бес када је, уместо жељно очекиваних вести о паду Москве, чуо да је у њој 7. новембра одржана војна парада у част 24-годишњице Октобарске револуције.

О томе да ће се одржати парада команданти су сазнали тек 6. новембра у 23.00. Одређено је да парада почне у 8.00 ујутро, а већ у 5.00 ујутро на улазу у Црвени трг је почела да пристиже војска. Тачно у 8.00, јашући на коњу, изашао је кроз Спаску капију маршал Семјон Михајлович Буђони и примио рапорт од генерала П.А.Артјемијева. Потом је с трибине Лењиновог маузолеја говорио Ј.В.Стаљин. Он је у свом говору, између осталог, рекао: „Поверена вам је велика ослободилачка мисија. Зато будите достојни те мисије! Рат који ви водите је ослободилачки рат, праведан рат. Нека вас у овом рату надахњују витешки ликови наших великих предака, Александра Невског, Дмитрија Донског, Кузме Мињина, Дмитрија Пожарског, Александра Суворова, Михаила Кутузова!“

Затим је почео свечани дефиле јединица поред Лењиновог маузолеја. Парада је трајала нешто дуже од једног сата. Многе су јединице са Црвеног трга одлазиле право на фронт. Право на фронт је кренуло и 200 тенкова који су учествовали у паради.

У међувремену, немачко напредовање је већ почело да показује знакове успоравања. Немци су били готово паралисани када су почеле јесење кише, претворивши путеве у блатне баре. Врховна команда немачке копнене војске је направила биланс да би видела да ли би током кратког периода још увек подношљивог времена, од половине новембра до половине децембра, још могло да се изведе опкољавање Москве. Закључено је да од 136 дивизија, стварну борбену вредност имају још само 83 дивизије. Снабдевање је било таман довољно да се издржи евентуална дефанзива, док за офанзиву великих размера не би било довољно. Група армија „Центар” више није располагала резервним снагама и нека већа невоља би могла да је доведе до катастрофе. По мишљењу немачких команданата, Црвена армија је била толико изнурена да би је једна нова офанзива потпуно елиминисала. Москва као примарни циљ није била удаљена ни 60 километара. На основу ових чињеница, Врховна команда копнене војске је одлучила да ризикује офанзиву. Да би разрешили многе дилеме, највиши руководиоци Вермахта организовали су 13. новембра саветовање у белоруском граду Орши. У Оршу је долетео и Хитлер у пратњи фелдмаршала Браухича, генерал-пуковника Халдера и још неколико

високих руководилаца Вермахта. Домаћин им је био фелдмаршал фон Бок.

Халдер је покушао да убеди присутне да се основни циљеви плана „Барбароса“ могу остварити до краја 1941. године. Фон Клуге је предложио да се офанзива на Москву одложи до пролећа 1941. године. Док се Хитлер није налазио у сали, генерал Фром је изнео необичну идеју: „Треба Совјетском Савезу предложити мировне преговоре како би се избегло даље вођење рата на два фронта.“ Овај предлог је одбијен.

Решено је да нова, трећа по реду, „генерална“ офанзива на Москву почне средином новембра. У новембру су Немци извршили прегрупацију трупа на московском правцу. Оне су ојачане са 10 нових дивизија и већом количином ратне технике. Већ 15. новембра, Група армија „Центар“ располагала је са 73 дивизије (47 пешадијских, 1 коњичка, 14 тенковских, 8 моторизованих и 3 дивизије обезбеђења) и 4 бригаде. Тако је фелдмаршалу фон Боку омогућено да поново стекне надмоћност над совјетским трупама у живој сили скоро 2 пута, у тенковима 1,5 пута, а у артиљеријским оруђима 2,5 пута. Задатак обухвата Москве са севера (операција „Волшко језеро“) био је поверен 3. и 4. тенковској групи (које су се састојале од 7 тенковских, 3 моторизоване и 4 пешадијске дивизије), а с југа 2. тенковској армији. Ова армија је имала 4 тенковске, 3 моторизоване и 5 пешадијских дивизија. Немачка 4. армија је добила задатак да напада фронтално и веже за себе главнину совјетског Западног фронта.

Када је у раном новембру наступио мраз, Немци су поново могли да користе путеве, али су се суочили са проблемом неопремљености за зимско ратовање, јер је Хитлер планирао брзу победу још за време лета. Иако је почетак офанзиве био планиран за 15. новембар, ипак је то било превише кратко време да се потпуно припреми и прегрупише Група армија „Центар”. Друга оклопна група је била раштркана између Курска и Орела и имала је веома издужено десно крило које је заиста било врло лако рањиво. Москва је у то доба, као и током целог Другог светског рата, имала најјачу противавионску одбрану на свету – седам концентричних прстенова на размаку од 3 до 5 километара, те је тако град постао практично недостижан за Луфтвафе. Група армија „Центар”, под командом фелдмаршала фон Бока, 15. новембра кренула је у офанзиву ка Москви. Напад је почео ујутро после паклене артиљеријске припреме и налета из ваздуха. Огорчене борбе развиле су се јужно од Волшког језера. Део јединица 30. армије генерала Д. Љељушенка повукао се сутрадан на североисточну обалу Волге. Овај генерал је одмах по изласку из болнице, са још незараслим ранама, преузео команду над легендарном 30. армијом. Четврта немачка тенковска група са око 400 тенкова устремила се 16. новембра на волоколамски правац против 16. армије генерала Константина Рокосовског. Друм који води за Волоколамск претворен је у прави пакао. Битка која је пламтела на свим секторима превазилазила је по својој жестини све дотадашње бојеве од почетка рата. Немачка 3. и 4. тенковска група водиле су од 16. до 21. новембра

тешке и исцрпљујуће борбе. Моторизоване дивизије Вермахта могле су дневно да напредују највише 3 до 4 километра.

На њеном јужном боку тенкови Гудеријанове 2. оклопне групе су наишли на веома жилав и упоран отпор, док се на северном делу, упркос упорном совјетском отпору, офанзива повољно одвијала. Главнина снага Гудеријанове оклопне армије заузела је 21. новембра Стаљиногорск и Узловају. На подручју Туле настала је прилично сложена ситуација. Совјети су успели да прикупе јединице и да их пребаце на подручје Туле, и да одмах затим изврше контраудар на Гудеријанове снаге, одбацивши их 10-15км на југ, према Мордвеси. Комадант 2. оклопне армије Гудеријан је схватио да је немогуће сломити отпор совјетских трупа код Кашире и Туле, па је уз сагласност фон Бока одлучио да привремено пређе у одбрану.

На северном делу фронта ситуација је била знатно лошија. Немачки тенкови су 23. новембра продрли у Клин. Убацивши у борбу своје последње резерве, 1. тенковску и 23. пешадијску дивизију, фон Бок је покушао да забије клин у совјетску одбрану на московском правцу. Немци су нешто пре тога успели да заузму Истру, а потом и Солнечногорск на 22 километра од Москве. Фон Бок је одлучио да лично посматра и руководи операцијом Хепнерових тенкова. Сео је у специјални оклопни воз и стигао до Истре, а одатле је кренуо ка бојишту аутомобилом.

Неколико тенковских извиђачких јединица се пробило све до моста код аеродрома Химки, тј. до последње станице московског трамваја, на 18 километара од центра града. Улица Горког, авенија која је водила све до самог Кремља лежала је потпуно небрањена пред тенковима, док је отпор био потпуно безначајан. Међутим, на централном сектору Групе армија „Центар”, совјетске снаге су почеле са контранападима тако да 4. армија под командом фелдмаршала фон Клугеа није могла да учествује у офанзиви. На овом сектору су почеле да се појављују сасвим свеже совјетске јединице. Тек су 1. децембра Немци успели да забележе неки напредак, али то су били само локални успеси. Управо у ово време, много раније него што су Немци очекивали, температура је нагло опала и почели су оштри мразеви. Немачки војници су се суочили са проблемом неопремљености за зимско ратовање, јер је Хитлер планирао брзу победу још за време лета. Немачким војницима је недостајала топла одећа и бела камуфлажна одела, а све више и више тенкова и других возила је постајало непокретно када је температура пала испод нула степени. Зима 1941-1942. је била неуобичајено хладна, чак и за руске прилике. Совјетски браниоци на прилазима Москви постајали су све очајнији. Совјети су слали хиљаде регрута и добровољаца, па и женске баталјоне пред немачку митраљеску ватру. На Московском фронту је искован термин Панфиловски: И.В. Панфилов, командант Совјетске 316. Стрељачке дивизије, погинуо је у жестокој самопожртвованој борби пешадије против немачких тенкова. Само неколицина тешко рањених

совјетских војника је преживела покољ; погинуо је и велики број немачких војника. Једна немачка тенковска јединица је успела да пређе преко канала Москва – Волга код Јахроме и да заузме слабо брањену Краснују Пољану, удаљену од Москве само 27км. Али на њу су се одмах бациле претходнице совјетске 1. ударне армије и успеле да је потисну преко канала. Међутим, Немци су успели да избију на канал Москва–Волга и на подручје Крјукова, удаљено само 40км од совјетског главног града. Потом су довели далекометне топове за гађање Москве. То је у „Вучјој јами“ дочекано незапамћеним хвалисањем, одушевљењем и клицањем на рачун фелдмаршала фон Бока. Редакције свих немачких дневних листова добиле су наређење да оставе у наредном дану довољно места за помезно саопштење о заузимању Москве.

Немци су 30. новембра 1941. године продрли до најисточније тачке у напредовању ка Москви. Наиме, и поред велике хладноће, једна патрола 2. оклопне дивизије успела је да се пробаци на 8 километара од Москве, тј. на 16 километара од самог Кремља. Гудеријан је до 3. децембра успео да са својим тенковским јединицама са три стране обухвати Тулу, али није успео да је заузме због невероватно снажног отпора совјетских јединица.

Петог децембра 1941. године, Жуков је лансирао масивни совјетски контранапад против немачке војске. Офанзива се развила на свим секторима у рејону Москве 6. децембра. Током јесени, Жуков је пребацивао свеже и добро опремљене совјетске снаге из Сибира и са руског

далеког истока у Москву, али их је држао у позадини док није одређен датум контраофанзиве. Важан моменат у довођењу појачања са далеког истока је била чињеница да су Совјети обавештајним каналима дошли до информације да Јапан не планира инвазију на Русију. Чувени руски шпијун, Рихард Зорге, до ове информације је дошао када је видео да нове униформе јапанске војске имају кратке панталоне (и да стога дефинитивно неће напасти Сибир).

Сада је непријатељ био сувише близу Москви да би се игнорисао, и Жуков је послао појачања на немачке линије, заједно са новим тенковима Т-34 и ракетним бацачима „каћушама“. Нове совјетске трупе су биле припремљене за зимско ратовање, а укључивале су и неколико ски-батаљона. Исцрпљени и промрзли Немци разбијени су и одбачени на 100 до 259 километара до 7. јануара 1942. године. Совјети су консолидовали своје положаје у априлу 1942, дефинитивно одбивши немачку претњу од Москве. Победа у Московској бици је била важан подстицај совјетском моралу, јер је немачка војска сада изгубила ауру непобедивости. Не успевши да поразе Совјетски Савез у брзом удару, Немци су морали да се припреме за дугу и крваву борбу. Блицкриг се није догодио.

Према разним поузданим западним и источним изворима, око 700.000 војника Црвене армије је погинуло, било рањено или нестало за време дефанзивне фазе и контраофанзиве, а око 250.000 војника сила Осовине је погинуло, било рањено или нестало током целе битке.

Победа Црвене армије код Москве несумњиво је означила преокрет у рату у коме је стратегија Вермахтовог „блицкрига“ доживела коначни крах. Она је, поред војне компоненте, имала и битан морални значај, како је и сам Жуков приметио: „Разбијање непријатеља на пољима Подмосковља, после неуспеха које смо претрпели у првим месецима рата, представљало је насушну потребу која је храбре браниоце још више осоколила, учинила је бојажљиве смелим, а онима који су сумњали у борбену вештину наше армије, на треба крити да је било и таквих, улила је самопоуздање у њене огромне офанзивне могућности, у победу“.

Пораз код Москве изазвао је пометњу у врховима Трећег рајха до те мере да су почеле да се провлаче идеје о склапању сепаратног мира са Совјетским Савезом. У својој књизи, бивши официр за везу између Министарства пропаганде и Врховне команде, Х. Мартин, описује да су се нацистички лидери поделили око даље политике према СССР-у. Гебелс, министар пропаганде, и Рибентроп, министар спољних послова Трећег рајха, били су за сондирање терена око склапања сепаратног мира са Совјетским Савезом, што је Хитлер одлучно одбио.

„Пораз код Москве је значио много више него једна изгубљена битка“, пише у својим мемоарима учесник неуспеле завере и атентата на Хитлера 1944. године, Ф. Шлабрендорф, „с њим је срушен мит о непобедивости немачког војника. Он је био почетак краја. Немачке трупе

после овог пораза никада више нису могле да обнове своју некадашњу снагу“.

Победа код Москве, према речима совјетског маршала Василија Соколовског, „представља победу совјетске стратегије над стратегијом Вермахта. Припремање и коришћење резерви у право време и у правом тренутку, прецизно одређивање времена за прелазак у противофанзиву, одређивање праваца главних удара који омогућују максималан борбени ефекат, све то говори о преимућству командног кадра Црвене армије. Немци су доживели слом управо тамо где су били планирали да извојују коначну победу над Совјетским Савезом“.

КО ЈЕ ДАО ОДЛУЧУЈУЋИ ДОПРИНОС ПОБЕДИ НАД ФАШИЗМОМ?

Током протеклих неколико деценија води се свеобухватна кампања како би се што више умањио допринос СССР-а победи над фашизмом, а успех Црвене армије пред Москвом приписује се руској зими, а друге победе СССР-а пре свега америчкој помоћи без које би, како наводе неки, „СССР био немачка провинција“ још 1941. године.

Један од кључних момената који помажу да се одговетне разлог Хитлеровог пораза у бици за Москву јесте веома крвава Смоленска битка, која се одиграла 1941. године у централном делу фронта и трајала од јула до септембра. Између осталог, у њој је учествовао велики број немачких тенкова и оклопне технике, усмерене против Москве. И поред великих губитака, далеко већих од непријатељских, Црвеној армији је пошло за руком да привремено заустави продор немачких јединица према Москви и примора немачку команду да измени првобитне планове, што је на крају осујетило успешну реализацију плана „Барбароса“. Исто тако су Немци изгубили много драгоценог времена, војника и резерви у септембарској бици за Кијев, тако да су на Москву усмерили своје последње снаге, које су биле осуђене на пораз чак и да се није умешала руска зима. Немачке трупе су улагале максималне напоре како би извршиле наређења врховне

команде на терену, али тај план није остварен из објективних разлога, а не због лошег времена. Наиме, Немци су се на Источном фронту суочили са далеко жешћим отпором него што су очекивали. Хитлер је то признао у тајном разговору са председником Финске Густавом Манерхајмом. Да је мит о зими био истина, Хитлер би могао да покуша да заузме Москву у лето 1942, али то се није догодило јер је совјетска престоница била добро брањена, а немачке трупе врло исцрпљене. Због тога су Немци могли да напредују само на оним деловима фронта где их Црвена армија није очекивала, или тамо где није била добро припремљена да одбије напад. Ето из ког разлога је 1942. године Хитлер уместо Москве одлучио да пребаци снаге на југ, где је доживео и свој други велики пораз у бици за Стаљинград.

Амерички конгрес је у марту 1941. године донео закон о давању повољних наменских кредита за куповину оружја и других војних материјала од САД. Кредит су могле добити земље „чија одбрана има значаја за интересе САД“, с тим да се отпише дуг за оружје и материјале који се потроше у току рата. Тај систем је добио назив „Закон о зајму и најму“ (ленд лиз). Велика Британија постала је први (и најдужи) корисник америчке помоћи са 31,4 милијарде долара, док је СССР задужио 11,3 милијарде долара.

Закон о зајму и најму је 7. новембра 1941. проширен на СССР, мада је испорука почела после посете Москви специјалног представника САД В. А. Харимана и

министра војне индустрије Енглеске В. Бивербрука 30. септембра 1941. године, када је потписан први документ о испоруци робе. По Закону о зајму и најму, СССР је добио само 4% свог укупног бруто производа у том периоду. Америчка помоћ Совјетском Савезу била је само 0,1% од укупне америчке помоћи која је дата Великој Британији и другим земљама у свету.

Америчка помоћ Совјетском Савезу била је значајна када се ради о производима као што су нпр. месне конзерве (480% укупне совјетске производње у том периоду), обојени метали (од 76% до 223% за различите метале), животињска маст (107%), вуна (102%), аутомобилске гуме (92%) и експлозив (53%). У великом броју су испоручена и теретна возила (375 хиљада), ципови (51,5 хиљада), бодљикава жица (45 хиљада тона), телефонски каблови (760 хиљада миља) и телефонски апарати (189 хиљада). Што се тиче најважнијих врста наоружања, увезено је 12% тенкова (у односу на број тенкова произведених у СССР-у), 20% бомбардера, 16% ловачких авиона, 22% ратних бродова и 445 радара.

У најкритичнијим периодима немачког напада на СССР, током лета и почетка јесени 1941. године, када је Совјетском Савезу неоспорно било најтеже, немачке трупе су на прилазима Лењинграду и Москви заустављене искључиво совјетским оружјем. Америчка економска помоћ совјетским оружаним снагама у већим количинама почела је да пристиже тек у другој половини 1943. године и свакако да је знатно убрзала коначни слом

немачких нацистичких трупа на Источном фронту, али је погрешно изводити закључак да без те помоћи уопште не би ни била извојевана победа.

Улазак америчких и британских трупа у северну Француску почео је 6. јуна 1944. године. Том догађају се на Западу приписује значај преломног тренутка у Другом светском рату, али се при томе не узима у обзир чињеница да је Вермахт у том тренутку већ доживео многобројне одлучујуће поразе на Источном фронту. Примера ради, на сваких 16 погинулих немачких војника, 15 је погинуло у рату са Црвеном армијом, а само 1 у рату на свим другим фронтима. Немачка војска је претрпела 74% губитака у борби са СССР-ом, три пута више него у борби против свих других 25 земаља заједно; 50 дивизија немачке војске борило се само у Курској бици, два пута више него на целом Западном фронту током целе 1943. године; 800.000 војника изгубила је Немачка само у Стаљинградској бици, 7 пута више него на целом Афричком фронту током целог рата. Немачке трупе на Истоку су од новембра 1942. браниле своје стратешке положаје, а у лето 1944. године совјетска армија је већ ослободила већи део територије СССР-а коју су хитлеровци у почетку заузели, и на многим местима је већ стигла до државне границе Совјетског Савеза. Коначан исход рата је већ био познат, и тај исход је предодређен управо на Источном фронту.

Ако се узме у обзир целокупна стратешка слика Другог светског рата, више основа има став према коме је искрцавање енглеско-америчких трупа у Нормандији

изведено у лето 1944. године како се не би дозволило да совјетске трупе саме однесу коначну победу над Вермахтом. Битке у западној Европи 1944-1945. по својим размерама и жестини ни у једном тренутку нису биле ни близу онога што се дешавало на Источном фронту, и то не само 1941–1943, него и у последње две године рата. Совјетско-немачки фронт је све до 9. маја 1945. био главни фронт у Европи. У јануару 1945, када је Немачка уложила максималан напор на Западном фронту због Арденске офанзиве, јединице Вермахта на Западу бројале су свега 73 дивизије, док се у исто време на Истоку налазило 179 немачких дивизија. Све у свему, против совјетских трупа је у то време било ангажовано 80% активне војске Немачке, 68% њене артиљерије, 64% тенкова и 48% авиона Луфтвафеа. Према томе, чак и у последњој години рата главне снаге немачке копнене армије бориле су се на Истоку, а не на Западу.

Губици Вермахта на Источном фронту били су одлучујући за исход Другог светског рата. Тешко је прецизно одредити број људских жртава, али списак јединица Вермахта ипак показује да је током читавог Другог светског рата укупно 130 немачких копнених дивизија уништено на бојном пољу и избрисано са тог списка. Од тога су 104 дивизије (80%) претрпеле пораз управо од совјетских трупа. Нацистичка војска је само у Стаљинградској бици изгубила 7 пута више војника него на целом Афричком фронту током целог рата и 27 пута више него код Ел Аламејна, највећој бици тог фронта. Ипак, у многим

западноевропским уџбеницима из историје поставља се знак једнакости између битака за Стаљинград и Ел Аламејн.

С друге стране, мит о одлучујућој улози САД у Другом светском рату нема за циљ само да умањи улогу СССР-а у победи над фашизмом, већ и других чланица антифашистичке коалиције, пре свега земаља Комонвелта и Кине.

САД су источно од Атлантика ушле у рат тек искрцавањем у Северној Африци 8. новембра 1942, али и тада нису удариле на Немачку, него на Италију и Вишијевску Француску. Снаге Комонвелта су 1940-1942. у северној Африци саме одбиле низ напада сила Осовине. Енглеска победа код Ел Аламејна у октобру и новембру 1942, која је била преломни тренутак рата у Средоземљу, извојевана је пре него што су пристигле америчке трупе. Копнене трупе Британске Империје су на Западу и у Тихом океану биле бројније од америчких трупа све до лета 1944. године. Тај однос је почео да се мења тек после искрцавања у Нормандији. У „бици за Атлантик“, одлучујућа је била улога британске ратне морнарице која је уништила 525 немачких подморница (док је америчка морнарица уништила 174). Американци су у азијско-тихоокеанском региону ратовали заједно са Аустралијанцима и британским колонијалним трупама Индије. Поред тога, не треба занемаривати Кину као пасивни, али стални фактор на који је Јапан непрекидно усмеравао више од половине својих копнених трупа и знатан број авиона. Тако су савезници

заједничким снагама (а не само захваљујући Американцима) однели победу над поморском и ваздухопловном силом Јапана. И као што је већ много пута о томе писано, „последњи ударац мача“ који је приморао Јапанце да капитулирају нису биле нуклеарне бомбе, него управо улазак СССР-а у рат против Јапана.

Улога САД у снагама коалиције не може се третирати као потпуно доминантна чак ни на оним фронтовима Другог светског рата где су западни савезници имали одлучујућу улогу.

ЕПИЛОГ – НА ПРАГУ НОВОГ РАТА

Исти друштвено-економски фактори, специфични за империјалистичку фазу капитализма, који су проузроковали Први светски рат, стајали су и у позадини покретања Другог светског рата.

Други светски рат, по разарању и броју жртава, био је најразорнији рат у историји човечанства. Тачан број људских жртава Другог светског рата није утврђен нити ће икада бити утврђен. Већина процена врти се око броја од 55 милиона људи, при чему се такође сматра да само 10% отпада на непосредне учеснике, тј. припаднике оружаних формација, док се остатак односи на цивиле. Због те несразмере се Други светски рат често наводи као пример тоталног рата.

Рат је довео до драматичних демографских промена у многим областима света. Читаве етничке заједнице су или десетковане или присилно расељене. Најспектакуларнији пример представља готово потпуни нестанак Јевреја у Европи – они који су преживели холокауст су углавном емигрирали у САД или Палестину, где је ускоро створена држава Израел.

И материјални губици су били велики. Готово на сваком подручју где су се водиле ратне операције дошло је до великог или потпуног уништења путева, мостова, железница, телекомуникацијских система и других облика

инфраструктуре, а многе државе су доживеле озбиљно смањење властитих индустријских и других ресурса.

У рату су нестали и многи делови културне баштине, за шта је најбољи пример Варшава, која је након неуспешног устанка 1944. у потпуности разорена од стране Немаца, као и Дрезден чији је већи део спаљен у савезничком бомбардовању 1945. године.

Антифашистичка коалиција – Велика Британија, САД и СССР, створена у борби против сила Осовине, није надживела капитулацију Немачке и Јапана. Коалиција антифашистичких држава, која је издржала сурова ратна искушења, почела је рано да се распада, нагрижена још за време рата низом противречности, сукобима интереса и узајамним сумњичењем.

Оружје тек што је утихнуло, док су се цеви топова још хладиле, свет се налазио на ивици новог рата. Већ у мају 1945, маршал Ј. В. Стаљин је повукао из Немачке маршала Г. К. Жукова. „Док смо ми разоружавали све војнике и официре немачке армије и слали их у логоре за војне заробљенике“, рекао је он, „Енглези остављају немачке јединице у пуној бојевој готовости и са њима склапају пријатељство. Мислим да они теже да сачувају те јединице како би их касније искористили. А то представља директно кршење договора који су постигли премијери земаља о томе да немачке јединице морају одмах да се распусте“.

Совјетска обавештајна служба је добила текст тајног телеграма који је В. Черчил, још пре него што се рат у Европи завршио, послао фелдмаршалу Б. Монтгомерију, команданту британских јединица. Текст телеграма је гласио: „Пажљиво сакупљати немачко оружје и ратну технику и складиштити их како би их било лако поделити немачким јединицама са којима би нам се пружила могућност за сарадњу, уколико се совјетска офанзива настави“.

Жуков је, по Стаљиновом налогу, на заседању Контролног савета за управљање Немачком, у коме су били представници СССР-а, Велике Британије и Француске, дао оштру изјаву и при том подвукао да историја познаје мало примера таквог вероломства и издаје савезничких обавеза. Монтгомери је ту оптужбу одбацио, али је после неколико година признао да јесте такав налог добио од свог премијера и да се „као војник – потчинио наређењу“.

На берлинском правцу су се још водиле жестоке борбе, а Черчил је већ био сигуран да је „совјетска Русија постала смртна опасност за слободни свет“. Мора се, сматрао је британски премијер, „одмах формирати нови фронт против наглог руског напредовања“, при чему „тај фронт у Европи треба да буде што ближе истоку“. Черчил је, по сопственом признању, био потпуно занет само једним осећањем: у његовим очима се „совјетска претња већ нашла на месту на коме је до тада био нацистички непријатељ“.

Најкасније у априлу 1945. године, Черчил је наредио Уједињеном штабу за планирање у војном кабинету Велике Британије да разради план за ванредну операцију чији је шифровани назив био „Unthinkable“, тј. „Незамисливо“. Циљ те операције је био да се „Русија натера на потчињавање вољи Сједињених Држава и Британске империје“. Они који су тај план осмислили требало је да, сагласно Черчиловој наредби, за почетак војних дејстава против СССР одреде 1. јул 1945. године. Тако је, још за време последње етапе сукоба са Хитлеровом Немачком, Лондон започео припреме за nanoшење ударца у леђа Црвеној армији.

Извршавајући Черчилово наређење, британски штабни официри су полазили од тога да постављени задатак може да се реши само тоталним ратом, који претпоставља: 1. Окупацију оних области Совјетског Савеза без којих ће СССР, када остане без њих, да изгуби материјалне могућности за вођење рата и настављање отпора; 2. Nanoшење одлучујућег пораза совјетским оружаним снагама, који би онемогућио СССР да настави рат.

„Постојећи однос снага у Централној Европи, где су Руси отприлике три пута јачи, могућност савезника да дођу до потпуне и одлучујуће победе чини врло мало вероватном“. Како би се ликвидирала „диспропорција“, потребне су биле баш оне напред поменуте немачке јединице, о чијој се борбеној готовости, чак и пошто су заробљене, бринуо лично Черчил.

У свом извештају премијеру, британска војна лица су констатовала да Црвена армија на највишим положајима има висококвалификовану и искусну команду, врло чврсту дисциплину, а да је, уколико се пореди са било којом армијом западних држава, мање захтевна према снабдевености, да делује тактички храбро и да не броји губитке. Такође, наоружање је развијано током читавог рата и оно је на високом нивоу, будући да није лошије од наоружања армија западних земаља.

Општи закључак британске штабне команде о перспективи војне кампање против СССР је био песимистички:

а) Уколико започнемо рат против Русије, морамо бити спремни на увлачење у тотални рат који ће бити и дуг и скуп;

б) Бројчани недостатак наших копнених снага чини врло сумњивим ограничен и брз успех, чак и уколико би политички циљ био постигнут у складу са нашим прорачунима“.

У таквом облику, план је предат на разматрање комитету команде штабова – највишем органу војног руководства Оружаних снага Велике Британије. Осмог јуна 1945. године, Черчилу је послат следећи закључак који су потписали начелник Генералштаба Британске Империје, фелдмаршал А. Брук и начелници штабова ВМС и ВВС:

„Сматрамо да, уколико рат почне, постизање брзог ограниченог успеха ће бити изван наших моћи и ми ћемо се наћи увучени у дуги рат против снага које су јаче од нас. Штавише, уколико код Американаца дође до повећања замора и равнодушности, и уколико их магнет рата повуче према Тихом океану, надмоћ тих снага може да се много повећа“.

Првих дана на месту председника САД, примајући у Белој кући В. М. Молотова, народног комесара за иностране послове СССР, Труман је одмах прешао на ствар. Из уста америчког председника се зачула лоше скривена претња да ће на СССР да се примене економске санкције. Осмог маја 1945. године, Труман је наредио да се максимално смање испоруке СССР-у по ленд-лизу. То чак није ни саопштено совјетској страни. Тако су амерички бродови, који су већ били на отвореном мору, добили наређење да се врате у луке у којима су регистровани. После извесног времена, наређење о смањењу испорука је повучено, јер на други начин Труман не би добио могућност да СССР увуче у рат са Јапаном, што је њему било јако потребно, али велика штета совјетско-америчким односима је већ била нанета.

Вршилац дужности државног секретара САД Џ. Гри је 19. маја 1945. написао меморандум у коме је изјавио да је рат са Совјетским Савезом неизбежан. Треба, писао је, да се „америчка политика према Совјетском Савезу у свим правцима одмах затегне. Много је боље и сигурније, тврдио је, да до судара дође пре него што Русија изврши

обнову и развије свој огромни потенцијал за војну, економску и територијалну надмоћ“.

Импулс који је долазио од политичара осетили су и војници. У августу 1945. (рат са Јапаном је још трајао), за генерала Л. Гровса, шефа америчког атомског пројекта, припремљен је тајни документ под називом *Стратешка карта неких индустријских области Русије и Манџурије*. У документу је набројано 15 највећих градова СССР – Москва, Баку, Новосибирск, Горки, Свердловск, Чељабинск, Омск, Кујбишев, Казањ, Саратов, Молотов (Перм), Магнитогорск, Грозни, Стаљинск (вероватно се мислило на Стаљино-Доњецк) и Нижњи Тагил. Дат је њихов географски положај, подаци о становништву, индустријски потенцијал и најважнији циљеви за бомбардовање. Вашингтон је отварао нови фронт – овог пута против свог дотадашњег савезника.

Како није дошло до војног конфликта, отпочела је нова фаза у међународним односима – тзв. Хладни рат.

Владајуће капиталистичке снаге, посебно САД и Велика Британија, узнемиравала је моћ СССР-а, промена политичке карте Европе и јачање утицаја комунистичких партија у западној Европи. Западне силе под идејом „одбране слободног света“ од тоталитаризма, у име солидарности атлантских демократија и у име хришћанске цивилизације, покренули су невиђени пропагандни и економски рат против СССР-а и новоформираног социјалистичког блока у источној Европи.

О АУТОРИМА

Душан Опачић, писац из Београда, рођен 1977.године. Објавио је четири књиге песама: „Урлик из тетрапака” (2014), „Из апартмана 303” (2015) и „Криви солитер“ (2016), издавач: Друштво за афирмацију културе „Пресинг”, Младеновац и „На огради својих пораза“ (ауторско издање). Такође је објавио књигу „Мајаковски – песник револуције“ (2016, Пресинг, Младеновац), која представља кратку монографију и збирку публицистичких радова у периоду 2013-2015 посвећену једном од највећих руских песника. Приредио и уређивао већи број зборника поезије. Кратке приче и песме су му објављиване у књижевној периодици. Уредник је листа за културу „Шраф“ од 2020. године. Члан је Удружења књижевника Србије и Удружења новинара Србије.

Маријан Кубик је рођен 24.04.1984. године у Сремској Митровици (СФРЈ). Дуже од једне деценије се интензивно бави истраживачким новинарством и историјом. Учесник многих научних и политичких међународних конференција. Члан је Удружења новинара Србије и секретар СУБНОР-а АП Војводине. Живи и ради у Новом Саду.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

94(4)"1919/1945"

ОПАЧИЋ, Душан, 1977-

Почетак победе над фашизмом / Душан Опачић, Маријан Кубик. - Младеновац : Друштво за афирмацију културе - Пресинг, 2024 (Младеновац : Пресинг издаваштво). - 91 стр. ; 20 cm

Тираж 1.000. - О ауторима: стр. 91.

ISBN 978-86-6341-937-7

1. Кубик, Маријан, 1984- [аутор]

а) Европа -- Политичке прилике -- 1919-1945

COBISS.SR-ID 136610825

„Никада ниједна армија у свету, изузев наше рођене Црвене Армије, није извојевала толико блиставих победа, и ниједна армија, изузев наше победоносне-армије, није тако зрачила светлошћу славе, моћи и величине пред запањеним погледима целог човечанства.“

Михаил Шолохов

„У овом ужасном рату, нечувеном по окрутности и крвопролићу, руски народ и сви народи Совјетског савеза примили су на себе главни ударац непријатеља наоружаног техником целе Европе. Митски Атлант држао је на плећима земаљску куглу. Руски народ држи на својим јуначким плећима сву тежину светског рата. Целокупна историја нашег народа јесте – надвлађивање, надвлађивање и надвлађивање, вековна упорност у борби, и ма како била та борба тешка, руски народ није се повлачио, него је побеђивао.“

Алексеј Толстој

БРАТСТВО

srbratstvo.ru